

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

Географічний факультет
кафедра географії України і туризму

Кваліфікаційна робота

**МІЖНАРОДНІ ТУРИСТИЧНІ ПОТОКИ В
СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ СУБРЕГІОНІ ЄВРОПИ: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОСТОРОВІ ОСОБЛИВОСТІ**

Спеціальність 242 Туризм
Освітня програма «Туризм»

Здобувача вашої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»
Брич Христини

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат географічних наук, доцент
Задворний Сергій Ігорович

РЕЦЕНЗЕНТ:
менеджер туристичної компанії «Рід-Тур»
Прут Дмитро Васильович

Тернопіль, 2026

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ СУБРЕГІОНІ	6
1.1. Теоретичні підходи до вивчення міжнародних туристичних потоків	6
1.2. Методологічні засади дослідження туристичних потоків за підходами ЮНВТО	11
1.3. Чинники формування та розвитку міжнародного туризму у Середземноморському субрегіоні	17
Висновки до розділу 1	24
Розділ 2. СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ СУБРЕГІОНІ	26
2.1. Динаміка міжнародних туристичних потоків у країнах Середземноморського туристичного субрегіону	26
2.2. Просторова структура туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні	35
2.3. Вплив глобальних кризових процесів на міжнародний туризм у Середземномор'ї	41
Висновки до розділу 1	45
Розділ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ СУБРЕГІОНІ	48
3.1. Основні проблеми функціонування міжнародного туризму в Середземноморському туристичному субрегіоні	48
3.2. Трансформація моделей міжнародного туризму в умовах сталого розвитку	53
3.3. Перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні	60
Висновки до розділу 3	65
Висновки	67
Список використаних джерел	

Вступ

Актуальність теми дослідження. Міжнародний туризм є одним із найбільш динамічних секторів світової економіки та важливим чинником соціально-економічного розвитку держав і регіонів. У сучасних умовах міжнародні туристичні потоки виступають не лише показником рівня туристичної активності населення, а й відображають особливості глобалізаційних процесів, розвиток транспортної інфраструктури, інтеграцію національних економік та трансформацію моделей міжнародної мобільності. Особливе місце у світовому туристичному просторі посідає Середземноморський туристичний субрегіон, який належить до складу Європейського туристичного регіону за класифікацією UN Tourism та характеризується високою концентрацією туристичних ресурсів, значними обсягами міжнародних туристичних прибуттів і розвиненою туристичною інфраструктурою.

Середземноморський туристичний субрегіон традиційно залишається одним із провідних центрів міжнародного туризму світу. Саме тут сформувалися потужні туристичні центри глобального значення, серед яких Барселона, Рим, Венеція, Афіни та Дубровник. Водночас сучасний розвиток міжнародного туризму в регіоні супроводжується низкою викликів, пов'язаних із надмірною концентрацією туристичних потоків, екологічним навантаженням на прибережні території, сезонністю туристичної діяльності, поширенням явища overtourism та необхідністю адаптації туристичної сфери до глобальних кризових процесів. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження просторових особливостей міжнародних туристичних потоків, їх сучасної динаміки, факторів розвитку та перспектив подальшої трансформації.

Наукові засади дослідження міжнародного туризму сформувалися у працях численних зарубіжних і вітчизняних науковців. Теоретичні та методологічні аспекти розвитку міжнародного туризму висвітлено у працях

Дж. Ганна (J. Gunn), Р. Батлера (R. Butler), К. Купера (C. Cooper), С. Медліка (S. Medlik), А. Лью (A. Lew), Д. Пірса (D. Pearce), Дж. Флетчера (J. Fletcher), а також у документах і аналітичних матеріалах UN Tourism. Серед українських учених значний внесок у розвиток досліджень міжнародного туризму зробили М. Мальська, І. Пандяк, О. Любіцева, О. Король, А. Кузишин, В. Кифяк та інші дослідники. Незважаючи на значну кількість наукових праць, сучасні трансформації міжнародного туристичного ринку потребують подальшого комплексного аналізу, особливо в контексті просторової організації туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасних тенденцій та просторових особливостей міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні, визначення проблем його функціонування та перспектив розвитку в умовах глобальних трансформацій туристичного ринку.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади дослідження міжнародних туристичних потоків та особливості їх вивчення за підходами UN Tourism.
2. Визначити чинники формування міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні.
3. Проаналізувати сучасну динаміку та просторову структуру міжнародних туристичних потоків у країнах Середземномор'я.
4. Виявити основні проблеми функціонування міжнародного туризму та особливості трансформації туристичних моделей у регіоні.
5. Обґрунтувати перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні в умовах сталого розвитку та глобальних викликів.

Об'єктом дослідження є міжнародні туристичні потоки в межах Середземноморського туристичного субрегіону Європейського туристичного регіону.

Предметом дослідження виступають сучасні тенденції, просторові особливості, чинники формування, проблеми та перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. У роботі використано системний підхід, методи аналізу та синтезу, порівняльно-географічний, статистичний, історичний, картографічний та просторовий аналіз. Для оцінювання динаміки туристичних потоків застосовано методи статистичного аналізу та узагальнення офіційних даних UN Tourism, Eurostat і національних туристичних адміністрацій. Просторові особливості міжнародного туризму досліджувалися із застосуванням територіального та регіонального підходів.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні матеріали UN Tourism, Eurostat, Всесвітнього банку, Європейської комісії, національних статистичних служб та туристичних адміністрацій країн Середземноморського басейну, а також наукові праці українських і зарубіжних дослідників з проблем міжнародного туризму.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі розкрито теоретико-методологічні основи дослідження міжнародних туристичних потоків та особливості методології UN Tourism. У другому розділі проаналізовано сучасний стан, динаміку та просторову структуру міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні. Третій розділ присвячено дослідженню проблем функціонування міжнародного туризму, трансформації туристичних моделей та перспектив розвитку міжнародних туристичних потоків у регіоні.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ СУБРЕГІОНІ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення міжнародних туристичних потоків

Міжнародний туризм є одним із найдинамічніших сегментів світового господарства та важливим чинником соціально-економічного розвитку держав і регіонів. Його значення визначається не лише масштабами туристичних переміщень, а й впливом на розвиток транспорту, сфери послуг, зайнятості населення, міжнародної торгівлі та міжкультурної комунікації. У сучасних умовах міжнародні туристичні потоки виступають своєрідним індикатором глобальної мобільності населення, рівня інтегрованості країн у світовий простір та конкурентоспроможності туристичних дестинацій. Саме тому дослідження закономірностей формування і розвитку міжнародних туристичних потоків займає важливе місце у сучасній туристичній науці.

Теоретичні засади дослідження міжнародного туризму значною мірою ґрунтуються на методологічних підходах Всесвітньої туристичної організації ООН (UN Tourism, до 2024 р. – UNWTO), яка є головною міжнародною інституцією у сфері туристичної статистики та стандартизації туристичних досліджень. Відповідно до документа «International Recommendations for Tourism Statistics 2008», туризм визначається як діяльність осіб, які подорожують та перебувають за межами свого звичного середовища не більше одного року з метою відпочинку, ділових поїздок або інших цілей, не пов'язаних із працевлаштуванням у місці перебування (UNWTO, 2010, р. 10–12). У цьому ж документі міжнародний туристичний потік фактично розглядається як сукупність переміщень міжнародних відвідувачів між країнами та регіонами світу, що формує основу статистичного обліку міжнародного туризму (UNWTO, 2010, р. 39–45).

Згідно з методологією UN Tourism, міжнародний туризм поділяється на в'їзний (inbound tourism), виїзний (outbound tourism) та внутрішній (domestic tourism), а аналіз міжнародних туристичних потоків здійснюється через показники міжнародних туристичних прибуттів, туристичних витрат, доходів від туризму та тривалості перебування туристів. Саме ці показники сьогодні є основою для оцінки розвитку туристичних регіонів світу та визначення їхнього місця у глобальній туристичній системі.

Формування наукових підходів до вивчення міжнародних туристичних потоків відбувалося в межах кількох наукових напрямів, серед яких провідне місце належить просторовому підходу. У його межах туристичний потік розглядається як форма просторової взаємодії між територіями, що виникає внаслідок переміщення населення з туристичною метою. Основна увага при цьому приділяється дослідженню територіальної структури туристичних потоків, особливостей формування туристичних центрів, напрямів туристичної мобільності та взаємозв'язків між регіонами генерації та прийому туристів.

В українській просторових дослідженнях одним із найгрунтовніших досліджень міжнародних туристичних потоків є монографія О.Д. Короля «Міжнародні туристичні потоки: суспільно-географічні аспекти формування та геопросторовий розподіл» (2018). Автор розглядає міжнародний туристичний потік як складне просторове явище, що формується під впливом природних, соціально-економічних, демографічних, політичних та інфраструктурних чинників. Науковець зазначає, що міжнародні туристичні потоки є відображенням територіальної організації світового туристичного ринку та характеризуються значною просторовою нерівномірністю (Король, 2018, с. 18–27). Особливу увагу автор приділяє питанням геопросторового розподілу туристичних потоків, виокремлюючи провідні туристичні регіони світу та аналізуючи їхню роль у міжнародній туристичній мобільності населення (Король, 2018, с. 188–236).

Важливим положенням концепції О.Д. Короля є теза про те, що міжнародні туристичні потоки формуються внаслідок взаємодії територій-донорів та територій-реципієнтів туристів. При цьому визначальне значення мають не лише туристичні ресурси, а й рівень транспортної доступності, соціально-економічний розвиток країни, безпекова ситуація та якість туристичної інфраструктури (Король, 2018, с. 52–74). Такий підхід є особливо важливим для аналізу Середземноморського туристичного субрегіону, який характеризується високою концентрацією міжнародних туристичних потоків та значною різноманітністю туристичних дестинацій.

Суттєвий внесок у розвиток теоретичних засад міжнародного туризму здійснила М.П. Мальська. У підручнику «Міжнародний туризм і сфера послуг» авторка розглядає міжнародний туризм як складову світового ринку послуг та одну з найважливіших форм міжнародних економічних зв'язків (Мальська, Антонюк, Ганич, 2008, с. 17–35). На думку дослідниці, туристичні потоки формуються під впливом взаємодії туристичного попиту та туристичної пропозиції, а їхня динаміка визначається рівнем добробуту населення, транспортною доступністю, політичною стабільністю та туристичною привабливістю територій (Мальська та ін., 2008, с. 84–110).

Особливу увагу М.П. Мальська приділяє регіональній структурі світового туризму та процесам туристичної глобалізації. Науковиця зазначає, що міжнародні туристичні потоки характеризуються високим рівнем концентрації в межах провідних туристичних регіонів світу, серед яких Європа посідає провідне місце за обсягами туристичних прибуттів і доходів від міжнародного туризму (Мальська та ін., 2008, с. 258–305). Саме тому дослідження туристичних потоків у межах Середземноморського субрегіону є важливим для розуміння сучасних тенденцій розвитку світового туристичного ринку.

Проблематика міжнародного туризму та його просторових аспектів знайшла відображення і в працях А.В. Кузишина. У навчальному посібнику «Міжнародний туризм» міжнародні туристичні потоки визначаються як один

із ключових елементів функціонування світового туристичного ринку та важливий чинник просторового розвитку територій (Кузишин, 2016, с. 53–78). Автор підкреслює, що розвиток міжнародного туризму сприяє активізації міждержавних зв'язків, формуванню нових туристичних центрів та підвищенню конкурентоспроможності регіонів. Водночас міжнародні туристичні потоки виступають індикатором інтегрованості окремих територій у глобальний туристичний простір (Кузишин, 2016, с. 130–156).

Поряд із просторовим підходом важливе значення має системний підхід, який набув розвитку в працях зарубіжних учених. Однією з найвідоміших є концепція Н. Лейпера, який запропонував розглядати туризм як систему взаємодії трьох компонентів: території походження туристів, транзитного простору та туристичної дестинації. У межах цієї концепції туристичний потік виступає основним елементом, який забезпечує функціонування всієї туристичної системи. Системний підхід дозволяє досліджувати міжнародні туристичні потоки як результат взаємодії ресурсного потенціалу територій, транспортної інфраструктури, ринкового попиту та державної політики у сфері туризму.

Широкого поширення набув також економічний підхід до вивчення міжнародних туристичних потоків. Його прихильники розглядають туризм як специфічну форму міжнародної торгівлі послугами. У цьому випадку туристичні потоки виступають механізмом перерозподілу фінансових ресурсів між країнами та регіонами. Відповідно до даних UN Tourism, міжнародний туризм забезпечує значні валютні надходження та входить до числа провідних експортних секторів багатьох країн світу. Особливо це стосується держав Середземноморського басейну, де туризм є одним із ключових джерел доходів національної економіки.

Окремий напрям досліджень становить поведінковий підхід, який концентрується на вивченні мотивацій туристів. У його межах сформувалася концепція push- та pull-факторів. Відповідно до неї туристичні подорожі виникають під впливом внутрішніх потреб людини (push-фактори) та

привабливості конкретної DESTИНАЦІЇ (pull-фактори). Для Середземноморського туристичного субрегіону характерною є потужна дія саме pull-факторів, до яких належать сприятливі кліматичні умови, морське узбережжя, значний історико-культурний потенціал, високий рівень сервісу та розвинена туристична інфраструктура.

У сучасних дослідженнях міжнародного туризму дедалі більшого значення набуває мережевий підхід. Він розглядає туристичний простір як систему взаємопов'язаних центрів, вузлів і маршрутів. Туристичні потоки в цьому випадку виступають каналами взаємодії між окремими DESTИНАЦІЯМИ. Розвиток авіаційного транспорту, круїзного туризму та цифрових систем бронювання суттєво посилив мережевий характер міжнародного туризму та сприяв зростанню мобільності населення.

Останніми роками особливого значення набуває концепція сталого туризму, що активно підтримується UN Tourism. Вона передбачає необхідність узгодження економічних інтересів туристичної галузі з екологічними та соціальними потребами територій. У межах цього підходу міжнародні туристичні потоки розглядаються не лише як фактор економічного розвитку, а й як джерело антропогенного навантаження на природне середовище та місцеві громади. Для Середземноморського туристичного субрегіону ця проблема є особливо актуальною через надмірну концентрацію туристів у прибережних районах, поширення явища overtourism та зростання екологічних ризиків.

Отже, сучасні дослідження міжнародних туристичних потоків базуються на поєднанні методологічних підходів UN Tourism із напрацюваннями суспільно-географічної, економічної та туристичної науки. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад дослідження міжнародного туризму зробили О.Д. Король, М.П. Мальська та А.В. Кузишин, які розкрили закономірності формування туристичних потоків, їхню просторову організацію та роль у розвитку світового туристичного ринку. Саме поєднання міжнародних стандартів туристичної статистики та сучасних наукових

підходів створює методологічну основу для дослідження міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні як одному з провідних центрів світового туризму.

1.2. Методологічні засади дослідження туристичних потоків за підходами ЮНВТО

Сучасні дослідження міжнародного туризму базуються на уніфікованій методологічній основі, розробленій Всесвітньою туристичною організацією ООН (UN Tourism, до 2024 р. – UNWTO). Саме ця організація забезпечує формування єдиних стандартів статистичного обліку туристичної діяльності, класифікації туристичних регіонів світу та методів аналізу міжнародних туристичних потоків. Використання методології UN Tourism дає можливість забезпечити порівнянність статистичних даних між країнами, здійснювати моніторинг глобальних тенденцій розвитку туризму та оцінювати роль окремих регіонів у світовому туристичному просторі.

Необхідність стандартизації туристичної статистики зумовлена надзвичайною складністю туристичних процесів. Туристичні потоки охоплюють переміщення мільйонів людей між державами та континентами, супроводжуються значними фінансовими потоками та впливають на різні сфери суспільного життя. Відсутність єдиної методики обліку значно ускладнювала б можливість порівняння туристичних показників різних країн і регіонів. Саме тому UN Tourism спільно зі Статистичною комісією ООН розробила систему міжнародних рекомендацій, які нині використовуються більшістю держав світу.

Основу сучасної туристичної статистики становить документ International Recommendations for Tourism Statistics 2008 (IRTS 2008), який визначає базові поняття міжнародного туризму, класифікацію туристичних поїздок та систему показників для оцінювання туристичних потоків.

Відповідно до цього документа туризм розглядається як діяльність відвідувачів, які подорожують за межі свого звичного середовища на термін до одного року з особистою, діловою або іншою метою, не пов'язаною з отриманням доходу в місці перебування (UNWTO, 2010, р. 10–12).

Одним із найважливіших методологічних аспектів діяльності UN Tourism є класифікація туристичних регіонів світу. Вона використовується для формування міжнародної статистики, підготовки аналітичних звітів та оцінки динаміки туристичних потоків. На відміну від традиційного фізико-географічного або політичного районування світу, туристичне районування UN Tourism ґрунтується насамперед на особливостях туристичної діяльності, інтенсивності туристичних зв'язків та історично сформованих моделях туристичних переміщень.

Відповідно до методології UN Tourism світ поділяється на п'ять основних туристичних регіонів:

- Європа (Europe);
- Америка (Americas);
- Африка (Africa);
- Азіатсько-Тихоокеанський регіон (Asia and the Pacific);
- Близький Схід (Middle East).

Кожен із цих регіонів додатково поділяється на субрегіони, що дозволяє здійснювати більш детальний аналіз міжнародних туристичних потоків. Подібний підхід застосовується у щорічних звітах UN Tourism World Tourism Barometer та Tourism Highlights, які виступають основними джерелами міжнародної туристичної статистики.

Особливе місце в структурі світового туризму посідає Європейський туристичний регіон. Впродовж багатьох десятиліть він залишається світовим лідером за кількістю міжнародних туристичних прибуттів та доходами від туризму. За даними UN Tourism, на Європу традиційно припадає понад половина всіх міжнародних туристичних прибуттів у світі, що пояснюється високою концентрацією туристичних ресурсів, значною щільністю населення,

розвиненою транспортною інфраструктурою та високим рівнем інтеграції між державами.

У межах Європейського туристичного регіону UN Tourism виділяє чотири субрегіони:

- Північна Європа;
- Західна Європа;
- Центрально-Східна Європа;
- Південна Європа (Середземноморський субрегіон).

Саме Південна Європа є основою Середземноморського туристичного субрегіону, який належить до найбільших туристичних просторів світу. До його складу входять Іспанія, Італія, Греція, Португалія, Хорватія, Мальта, Кіпр, Словенія, Чорногорія, Албанія та низка інших держав, туристичний розвиток яких безпосередньо пов'язаний із використанням рекреаційного потенціалу Середземного моря.

У світовому масштабі Середземноморський туристичний субрегіон характеризується надзвичайно високим рівнем концентрації міжнародних туристичних потоків. Тут зосереджені одні з найвідвідуваніших туристичних дестинацій світу — Барселона, Рим, Венеція, Афіни, Дубровник, Ніцца, Мальта, Кіпр та численні курортні центри узбережжя Іспанії, Італії та Греції. Крім того, регіон характеризується високою щільністю транспортних зв'язків, розвиненим авіаційним сполученням та потужною круїзною індустрією.

Важливим елементом методології UN Tourism є система статистичних показників оцінювання туристичних потоків. Їх використання дозволяє здійснювати комплексний аналіз туристичної активності та порівнювати різні туристичні регіони між собою.

Найважливішим показником виступають міжнародні туристичні прибуття (International Tourist Arrivals). Вони відображають кількість відвідувачів, які прибули до країни або регіону протягом певного періоду. Саме цей показник використовується для оцінки масштабів туристичних

потоків і є основою більшості міжнародних рейтингів туристичних дестинацій.

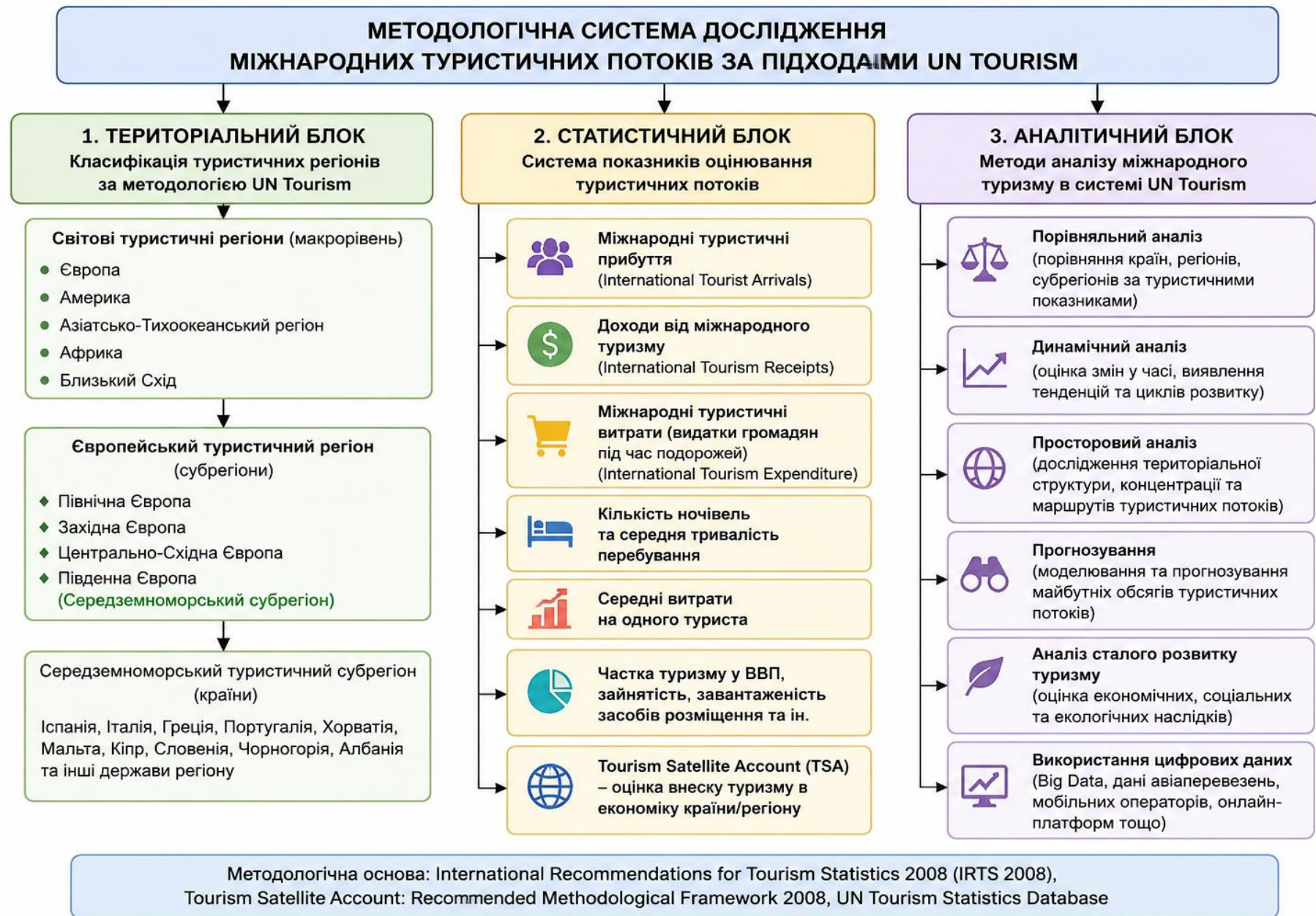
Другим ключовим показником є доходи від міжнародного туризму (International Tourism Receipts), які відображають обсяг коштів, витрачених іноземними туристами в країні перебування. На відміну від показника прибуттів, цей індикатор дозволяє оцінити економічну ефективність туристичної діяльності та її вплив на національну економіку.

Важливим є також показник міжнародних туристичних витрат (International Tourism Expenditure), який характеризує обсяги коштів, витрачених громадянами певної країни під час закордонних подорожей. Він використовується для оцінки туристичного балансу держави та визначення її ролі як країни-генератора туристичних потоків.

Серед інших статистичних показників широко використовуються:

- середня тривалість перебування туристів;
- середні витрати на одного туриста;
- завантаженість засобів розміщення;
- кількість ночівель;
- частка туризму у ВВП;
- рівень зайнятості у туристичній сфері;
- туристичні витрати на душу населення.

Особливе значення для аналізу туристичних потоків має показник кількості ночівель. Він дозволяє оцінити реальний масштаб туристичної активності та інтенсивність використання туристичної інфраструктури. Наприклад, дві країни можуть мати однакову кількість туристичних прибуттів, але суттєво відрізнятися за середньою тривалістю перебування туристів і, відповідно, економічним ефектом від туризму.

Окрім статистичного обліку, UN Tourism активно використовує широкий спектр методів аналізу міжнародного туризму. Одним із базових є порівняльний метод, який дозволяє виявляти відмінності між країнами та регіонами за показниками туристичної активності. Саме цей метод лежить в основі міжнародних рейтингів туристичних дестинацій та оцінювання конкурентоспроможності туристичних регіонів.

Важливе значення має динамічний аналіз, який передбачає дослідження змін туристичних потоків у часі. Завдяки цьому можна виявляти тенденції розвитку міжнародного туризму, оцінювати наслідки економічних криз, пандемій або геополітичних конфліктів. Саме динамічний аналіз дозволив UN Tourism оцінити масштаби падіння міжнародного туризму під час пандемії COVID-19 та подальше відновлення туристичної активності.

Широко використовується також просторовий аналіз, який є особливо важливим для суспільно-географічних досліджень. Він дозволяє досліджувати територіальну структуру туристичних потоків, визначати туристичні центри, вузли та коридори, аналізувати концентрацію туристичної діяльності та виявляти регіональні диспропорції розвитку туризму.

Для дослідження Середземноморського туристичного субрегіону просторовий аналіз має першочергове значення, оскільки туристичні потоки тут характеризуються чіткою територіальною концентрацією вздовж морського узбережжя та в межах найбільших історико-культурних центрів. У результаті формуються специфічні туристичні осі та вузли, які визначають сучасну просторову організацію міжнародного туризму в регіоні.

Останніми роками UN Tourism дедалі активніше використовує цифрові методи аналізу туристичних потоків. Поряд із традиційними статистичними джерелами застосовуються дані мобільних операторів, авіаційних перевезень, систем онлайн-бронювання та цифрових платформ. Це дозволяє отримувати оперативну інформацію про туристичну мобільність та аналізувати туристичні процеси практично в режимі реального часу.

Суттєвого поширення набули методи прогнозування туристичних потоків. Для цього використовуються часові ряди, регресійні моделі, сценарний аналіз та інструменти штучного інтелекту. Прогнозування дозволяє оцінювати перспективи розвитку туристичних регіонів та формувати стратегії управління туристичною діяльністю.

Важливим напрямом сучасних досліджень є оцінювання сталості розвитку туризму. З цією метою UN Tourism розробила систему Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism (MST), яка дозволяє оцінювати економічні, соціальні та екологічні наслідки туристичної діяльності. Особливо актуальним це є для Середземноморського субрегіону, де надмірна концентрація туристів створює значне навантаження на природні екосистеми та інфраструктуру прибережних територій.

Отже, методологія UN Tourism формує комплексну основу для дослідження міжнародних туристичних потоків. Вона включає систему класифікації туристичних регіонів світу, уніфіковані статистичні показники, сучасні методи аналізу та інструменти оцінювання сталого розвитку туризму. Особливе місце в цій системі займає Середземноморський туристичний субрегіон як один із найважливіших центрів світової туристичної активності. Використання методологічних підходів UN Tourism забезпечує об'єктивність, порівнюваність і наукову обґрунтованість дослідження сучасних тенденцій та просторових особливостей міжнародних туристичних потоків у цьому регіоні.

1.3. Чинники формування та розвитку міжнародного туризму у Середземноморському субрегіоні

Середземноморський туристичний субрегіон належить до найбільш розвинених і відвідуваних туристичних просторів світу. Його роль у міжнародному туризмі визначається поєднанням сприятливих природних умов, значного історико-культурного потенціалу, розвиненої транспортної

інфраструктури та високого рівня інтеграції в міжнародний туристичний ринок. Упродовж тривалого часу саме країни Середземномор'я формували основу європейського туристичного простору та забезпечували значну частку міжнародних туристичних прибуттів світу. За даними UN Tourism, держави Південної Європи традиційно належать до провідних туристичних destinations світу, а Іспанія, Італія та Греція стабільно входять до числа лідерів за кількістю міжнародних туристичних прибуттів та доходами від туризму (UN Tourism Tourism Highlights, 2024).

Формування міжнародних туристичних потоків у Середземноморському субрегіоні є результатом складної взаємодії природних, історико-культурних, соціально-економічних, транспортних та геополітичних чинників. Їх поєднання створило унікальні передумови для розвитку міжнародного туризму та формування одного з найбільших туристичних ринків світу.

Провідне місце серед чинників розвитку міжнародного туризму займають природно-рекреаційні передумови. Саме вони історично стали основою туристичної спеціалізації більшості середземноморських країн. Середземне море утворює унікальний природний комплекс, який характеризується сприятливими кліматичними умовами, значною тривалістю теплого сезону та високою комфортністю для рекреаційної діяльності. Для більшості територій регіону характерний середземноморський тип клімату з жарким сухим літом та м'якою зимою. Такі умови забезпечують можливість тривалого функціонування курортного сезону, що значно підвищує туристичну привабливість регіону.

Особливо важливим чинником виступає наявність протяжної берегової лінії та значних пляжних ресурсів. Морські узбережжя Іспанії, Італії, Греції, Хорватії, Чорногорії та Кіпру належать до найпопулярніших рекреаційних територій світу. На думку О.Д. Короля, природно-рекреаційні ресурси залишаються базовим чинником формування міжнародних туристичних потоків, оскільки саме вони визначають первинну туристичну привабливість

території та створюють основу для розвитку туристичної інфраструктури (Король, 2018, с. 52–74).

Важливу роль відіграє також різноманітність природних ландшафтів Середземноморського басейну. Поряд із морськими узбережжями тут представлені гірські системи Альп, Апеннін, Динарських Альп, Піренеїв та Балканських гір, що створює сприятливі умови для розвитку різних видів туризму. Поєднання пляжного відпочинку з активними формами рекреації суттєво розширює туристичний потенціал регіону та сприяє диверсифікації туристичних потоків.

Другу групу чинників становлять історико-культурні ресурси. Саме Середземномор'я є одним із найдавніших центрів світової цивілізації, де формувалися античні держави, розвивалися провідні європейські культури та виникали численні пам'ятки світового значення. Концентрація об'єктів культурної спадщини тут є однією з найвищих у світі. Значна частина пам'яток регіону включена до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Особливу роль відіграють історичні міста Італії, Греції, Іспанії та Хорватії. Рим, Венеція, Флоренція, Афіни, Барселона, Севілья, Дубровник та інші центри щорічно приваблюють мільйони туристів. М.П. Мальська зазначає, що історико-культурна спадщина виступає одним із найважливіших чинників формування сучасного міжнародного туристичного попиту, оскільки забезпечує унікальність туристичного продукту та створює конкурентні переваги дестинацій (Мальська та ін., 2008, с. 138–176).

Не менш важливими є релігійні ресурси регіону. Територія Середземномор'я пов'язана з історією трьох світових релігій — християнства, ісламу та юдаїзму. Ватикан, численні паломницькі центри Італії, Греції та Кіпру формують значні потоки релігійного туризму та сприяють розвитку спеціалізованих туристичних маршрутів.

Значний вплив на формування туристичних потоків справляють соціально-економічні чинники. Високий рівень економічного розвитку більшості країн Середземноморського субрегіону забезпечує належний рівень

розвитку туристичної інфраструктури та сфери послуг. Саме якість туристичного сервісу, рівень безпеки, доступність засобів розміщення та різноманітність туристичних продуктів суттєво впливають на вибір туристами конкретної дестинації.

Важливим фактором є також рівень інвестицій у туристичну сферу. Упродовж останніх десятиліть країни Середземномор'я активно інвестували у розвиток готельної інфраструктури, модернізацію транспортних систем та створення нових туристичних продуктів. У результаті сформувалися потужні туристичні кластери, здатні обслуговувати значні обсяги міжнародних туристичних потоків.

А.В. Кузишин наголошує, що сучасний міжнародний туризм розвивається насамперед у тих регіонах, де спостерігається поєднання ресурсного потенціалу з високим рівнем розвитку туристичної інфраструктури та ефективним управлінням туристичною діяльністю (Кузишин, 2016, с. 130–156). Саме така ситуація характерна для більшості держав Середземноморського туристичного субрегіону.

Одним із ключових чинників розвитку міжнародного туризму виступає транспортна доступність території. Туристичні потоки безпосередньо залежать від можливостей швидкого та комфортного переміщення між країнами та регіонами. Середземноморський субрегіон має надзвичайно вигідне транспортно-географічне положення. Він розташований на перетині головних міжнародних транспортних шляхів між Європою, Азією та Африкою.

Особливе значення має розвиток авіаційного транспорту. У регіоні функціонують десятки міжнародних аеропортів, які забезпечують пряме сполучення з більшістю країн світу. Значний вплив на зростання туристичних потоків справило поширення лоукост-перевезень, що зробило середземноморські курорти доступними для широких верств населення Європи.

Окремої уваги заслуговує круїзний туризм. Середземне море є одним із найбільших круїзних басейнів світу. Порти Барселони, Генуї, Чивітавекк'ї, Пірея та Венеції щорічно обслуговують мільйони пасажирів. Розвиток круїзного туризму сприяє посиленню мобільності туристів та інтеграції окремих DESTINATION у єдиний туристичний простір.

Важливим чинником формування туристичних потоків є політична стабільність та рівень безпеки. Туристична діяльність надзвичайно чутлива до політичних криз, воєнних конфліктів та терористичних загроз. Історично більшість держав Південної Європи характеризувалися високим рівнем політичної стабільності, що сприяло формуванню позитивного туристичного іміджу регіону.

Значний вплив на розвиток міжнародного туризму справляють інтеграційні процеси в межах Європейського Союзу. Функціонування Шенгенської зони суттєво спростило переміщення туристів між країнами Європи та сприяло зростанню туристичної мобільності населення. Для багатьох туристів подорож до Середземноморського регіону стала більш доступною завдяки відсутності прикордонного контролю між більшістю країн регіону.

Сучасний розвиток міжнародного туризму дедалі більше визначається впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація сприяє посиленню міжнародної мобільності населення, розвитку інформаційних технологій та інтеграції туристичних ринків. Сьогодні вибір туристичної DESTINATION значною мірою залежить від інформації, отриманої через цифрові платформи, соціальні мережі та онлайн-сервіси бронювання.

UN Tourism відзначає, що цифровізація стала одним із ключових факторів розвитку міжнародного туризму у XXI столітті. Онлайн-платформи бронювання, електронні платіжні системи, мобільні додатки та соціальні мережі суттєво змінили поведінку туристів і механізми формування туристичних потоків. Середземноморські країни активно використовують

цифрові технології для просування туристичних продуктів на міжнародному ринку та залучення нових категорій туристів.

Водночас розвиток міжнародного туризму в регіоні залежить від впливу глобальних викликів. Найбільш масштабним потрясінням останніх років стала пандемія COVID-19, яка призвела до безпрецедентного скорочення міжнародних туристичних потоків. За даними UN Tourism, у 2020 році міжнародні туристичні прибуття у світі скоротилися більш ніж на 70 %, а країни Середземноморського басейну зазнали значних економічних втрат через різке зменшення туристичної активності.

Після пандемії регіон продемонстрував високі темпи відновлення туристичної діяльності. Значною мірою це стало можливим завдяки збереженню конкурентних переваг Середземномор'я та високому рівню попиту на рекреаційний туризм. Згідно з останніми звітами UN Tourism, саме країни Південної Європи стали лідерами відновлення міжнародних туристичних потоків у постпандемічний період.

Окрему групу чинників становлять екологічні процеси та кліматичні зміни. З одного боку, сприятливий клімат залишається важливою конкурентною перевагою Середземноморського регіону. З іншого боку, підвищення температури повітря, зростання частоти посух та деградація прибережних екосистем можуть негативно впливати на розвиток туристичної діяльності в перспективі.

У контексті сталого розвитку дедалі більшого значення набуває проблема надмірної концентрації туристів. Такі міста, як Барселона, Венеція, Дубровник чи Санторіні, стикаються з явищем overtourism, що супроводжується перевантаженням інфраструктури, зростанням цін на житло та погіршенням якості життя місцевого населення. У зв'язку з цим країни регіону змушені впроваджувати нові підходи до управління туристичними потоками та розвитку сталого туризму.

Отже, формування та розвиток міжнародного туризму у Середземноморському туристичному субрегіоні визначається комплексною взаємодією природно-рекреаційних, історико-культурних, соціально-економічних, транспортно-інфраструктурних, політичних та глобальних чинників. Саме їх поєднання забезпечило перетворення Середземномор'я на один із провідних туристичних регіонів світу. Водночас сучасний розвиток туристичної діяльності дедалі більше залежить від здатності держав регіону адаптуватися до нових викликів глобалізації, цифровізації, кліматичних змін та вимог сталого розвитку.

Висновки до розділу 1

У результаті дослідження теоретико-методологічних засад вивчення міжнародних туристичних потоків встановлено, що міжнародний туризм є складним суспільно-економічним і просторовим явищем, яке формується під впливом комплексу природних, соціальних, економічних, культурних та політичних чинників. Сучасні наукові підходи розглядають міжнародні туристичні потоки не лише як сукупність переміщень населення між країнами, а як важливий елемент функціонування світового туристичного ринку та складову глобальних процесів мобільності населення.

З'ясовано, що вагомий внесок у розвиток теоретичних засад дослідження міжнародного туризму здійснили як зарубіжні, так і українські науковці. Особливе значення для даного дослідження мають праці О.Д. Короля, М.П. Мальської та А.В. Кузишина, у яких розкрито закономірності формування міжнародних туристичних потоків, особливості їх просторової організації та роль у розвитку світового туристичного господарства. Суспільно-географічний, системний, економічний, поведінковий та мережевий підходи дозволяють комплексно досліджувати процеси

міжнародної туристичної мобільності та виявляти чинники територіальної диференціації туристичних потоків.

Встановлено, що сучасна методологія дослідження міжнародного туризму ґрунтується на стандартах Всесвітньої туристичної організації ООН (UN Tourism), які забезпечують уніфікований підхід до обліку та аналізу туристичної діяльності. Особливого значення набувають документи *International Recommendations for Tourism Statistics 2008*, *Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008* та *Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism*, які формують основу сучасної туристичної статистики. Їх використання забезпечує порівнюваність показників міжнародних туристичних потоків між країнами та регіонами світу.

Дослідження показало, що Середземноморський туристичний субрегіон посідає провідне місце у структурі Європейського туристичного регіону та належить до найважливіших центрів міжнародного туризму у світі. Його конкурентні переваги визначаються поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов, значного історико-культурного потенціалу, високого рівня розвитку туристичної інфраструктури та вигідного транспортно-географічного положення. Водночас сучасний розвиток міжнародного туризму в регіоні дедалі більше залежить від процесів цифровізації, глобалізації, інтеграції туристичних ринків та впровадження принципів сталого розвитку.

Таким чином, проведене теоретико-методологічне дослідження створює необхідну наукову основу для подальшого аналізу сучасного стану, динаміки та просторових особливостей міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні, що стане предметом розгляду в наступних розділах роботи.

Розділ 2

СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРЬСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ СУБРЕГІОНІ

2.1. Динаміка міжнародних туристичних потоків у країнах Середземноморського туристичного субрегіону

Середземноморський туристичний субрегіон належить до найважливіших центрів міжнародного туризму світу. Його роль визначається вигідним географічним положенням, сприятливими природно-кліматичними умовами, високою концентрацією історико-культурних ресурсів та розвиненою туристичною інфраструктурою. У структурі Європейського туристичного регіону саме країни Південної Європи формують один із найбільших за масштабами сегментів міжнародного туристичного ринку та забезпечують значну частку міжнародних туристичних прибуттів і доходів від туризму.

За даними UN Tourism, у 2024 році міжнародний туризм фактично досяг допандемічного рівня. Кількість міжнародних туристичних прибуттів у світі становила близько 1,4 млрд осіб, що відповідає 99 % показників 2019 року. Європа залишилася найбільшим туристичним регіоном світу, прийнявши близько 747 млн міжнародних туристів, що становить понад половину світових туристичних прибуттів.

Особливістю сучасного етапу розвитку міжнародного туризму є посилення ролі Середземноморського басейну як одного з головних центрів рекреаційного, культурно-пізнавального та круїзного туризму. Високі темпи відновлення туристичної активності після пандемії COVID-19 сприяли зміцненню позицій регіону у світовому туристичному просторі.

Лідерами туристичної активності у межах Середземноморського туристичного субрегіону є Іспанія, Італія, Туреччина, Греція, Португалія та

Хорватія. Саме на ці країни припадає переважна більшість міжнародних туристичних прибуттів регіону.

Таблиця 2.1

Провідні країни Середземноморського туристичного субрегіону за кількістю міжнародних туристичних прибуттів у 2024 році

Країна	Міжнародні туристичні прибуття, млн осіб
Іспанія	94,0
Туреччина	60,6
Італія	57–60*
Греція	36,0
Португалія	31,6
Хорватія	21,3
Кіпр	4,0

Джерело: складено за даними UN Tourism та національних туристичних адміністрацій.

Найпотужнішим туристичним центром субрегіону залишається Іспанія. У 2024 році країна встановила історичний рекорд, прийнявши близько 94 млн міжнародних туристів. Туристичні доходи перевищили 126 млрд євро, а внесок туризму у ВВП держави становив понад 12 %.

Важливим центром міжнародного туризму виступає Туреччина, яка завдяки поєднанню курортного, культурного та медичного туризму продовжує нарощувати обсяги туристичних прибуттів. Значний туристичний потенціал демонструють також Італія та Греція, де міжнародний туризм є одним із ключових секторів національної економіки.

розвитку міжнародного туризму Середземноморського субрегіону впродовж останніх десятиліть можна виділити кілька етапів.

Перший етап охоплює період до 2019 року, який характеризувався стабільним зростанням туристичних потоків. Основними чинниками виступали глобалізація, поширення лоукост-перевезень, цифровізація туристичного ринку та зростання доходів населення країн Європи.

Другий етап пов'язаний із пандемією COVID-19. У 2020 році міжнародні туристичні прибуття скоротилися більш ніж на 70 %, що стало найбільшою

кризою в історії світового туризму. Особливо значних втрат зазнали країни, економіка яких суттєво залежала від міжнародного туризму.

Третій етап розпочався у 2022 році та характеризується поступовим відновленням туристичних потоків. Уже в 2024 році більшість країн Середземноморського субрегіону перевищили показники 2019 року.

Поряд із кількістю туристичних прибуттів важливим показником розвитку туризму є доходи від міжнародної туристичної діяльності. Саме вони дозволяють оцінити економічну ефективність туристичного сектору.

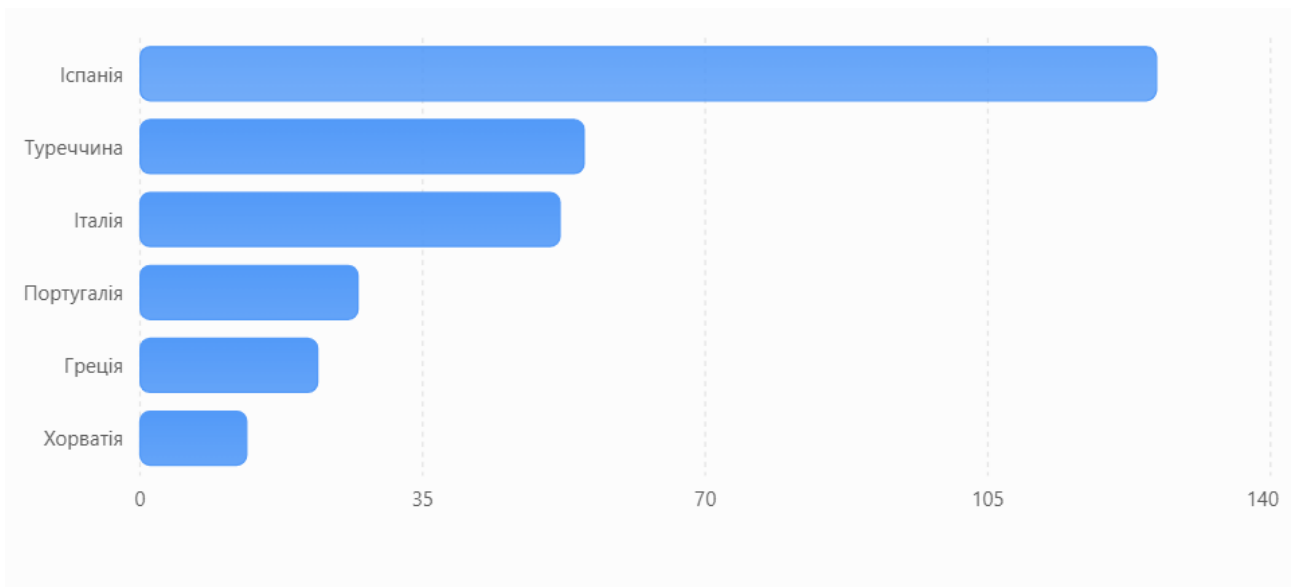

Рисунок 2.2. Доходи від міжнародного туризму у провідних країнах Середземноморського туристичного субрегіону у 2024 році

Аналіз показує, що зростання туристичних доходів відбувається швидшими темпами, ніж зростання кількості туристів. Це свідчить про поступове підвищення середніх витрат одного туриста та зростання ролі якісного туристичного продукту.

Особливо помітною є трансформація туристичного попиту в Іспанії, де поряд із традиційним пляжним відпочинком активно розвиваються культурний, гастрономічний та подієвий туризм. Це дозволяє збільшувати доходи без пропорційного зростання туристичних прибуттів.

Середземноморський туристичний субрегіон займає провідне місце у світовій системі міжнародного туризму. Саме тут зосереджені одні з найбільш відвідуваних туристичних дестинацій планети.

Частка країн Середземноморського басейну у світових міжнародних туристичних прибуттях оцінюється приблизно у 20–25 %. У межах Європейського туристичного регіону ця частка перевищує третину всіх туристичних прибуттів.

Провідну роль регіону забезпечують:

- сприятливий клімат;
- тривалий туристичний сезон;
- висока концентрація культурної спадщини;
- розвинена транспортна інфраструктура;
- значна кількість об'єктів ЮНЕСКО;
- високий рівень інтеграції туристичних ринків.

Незважаючи на високий рівень розвитку туризму, Середземноморський субрегіон характеризується значними територіальними диспропорціями.

Основні туристичні потоки концентруються в кількох провідних країнах та окремих туристичних районах:

- узбережжя Іспанії (Коста-Брава, Коста-дель-Соль);
- Італійська Рив'єра;
- острови Греції;
- Адріатичне узбережжя Хорватії;
- Кіпр;
- Мальта.

У багатьох випадках понад 70–80 % туристичних потоків зосереджується в прибережних районах. Наприклад, у Хорватії переважна більшість ночівель припадає саме на Адріатичне узбережжя.

Іншою проблемою є надмірна концентрація туристів у найпопулярніших містах та курортах. Барселона, Венеція, Дубровник, Санторіні та Котор

стикаються з явищем *overtourism*, що проявляється у перевантаженні інфраструктури, підвищенні вартості житла та зростанні соціальної напруги.

Водночас спостерігається тенденція до просторової диверсифікації туристичних потоків. Все більшу популярність отримують внутрішні райони Іспанії, Португалії та Італії, що сприяє більш рівномірному розподілу туристичної активності.

Таким чином, міжнародні туристичні потоки у країнах Середземноморського туристичного субрегіону демонструють стійку позитивну динаміку та відіграють ключову роль у функціонуванні світового туристичного ринку. Провідними країнами-реципієнтами туристів залишаються Іспанія, Італія, Туреччина, Греція та Португалія. Після пандемічного спаду міжнародний туризм не лише відновився, але й перевищив показники 2019 року. Разом із тим просторовий розподіл туристичних потоків характеризується значними диспропорціями та концентрацією туристичної активності в межах окремих приморських територій, що визначає необхідність подальшого впровадження принципів сталого розвитку та збалансованого управління туристичними потоками.

Найбільші доходи від міжнародного туризму серед країн Середземноморського туристичного субрегіону у 2024 році отримала Іспанія — близько 126 млрд євро, що майже вдвічі перевищує показники інших держав регіону. Другу позицію посідає Туреччина з доходами понад 55 млрд дол. США, тоді як Італія забезпечила надходження на рівні понад 50 млрд євро. Помітно нижчими є показники Португалії (27 млрд євро), Греції (22 млрд євро) та Хорватії (13,2 млрд євро).

Аналіз структури туристичних доходів свідчить про значну концентрацію фінансових надходжень у кількох найбільших туристичних державах Середземномор'я. Саме Іспанія, Туреччина та Італія формують основний економічний потенціал туристичної індустрії субрегіону, забезпечуючи понад дві третини сукупних туристичних надходжень. Така ситуація пояснюється високими обсягами міжнародних туристичних

прибуттів, значною місткістю туристичної інфраструктури, диверсифікованою туристичною пропозицією та розвиненою системою транспортного сполучення.

Середземноморський туристичний субрегіон посідає виняткове місце у структурі світового туризму та є одним із найважливіших центрів міжнародної туристичної активності. Його значення визначається не лише масштабами туристичних потоків, але й концентрацією туристичних ресурсів, рівнем розвитку туристичної інфраструктури та історично сформованими традиціями туристичного освоєння території. Упродовж багатьох десятиліть саме країни Середземномор'я формували основу європейського туристичного ринку та виступали своєрідним ядром світового рекреаційного простору.

За даними UN Tourism, Європейський туристичний регіон у 2024 році забезпечив понад 53 % усіх міжнародних туристичних прибуттів світу. Значна частина цього показника припадає саме на держави Південної Європи та Середземноморського басейну. Фактично кожен четвертий міжнародний турист у світі відвідує країни Середземноморського туристичного субрегіону. Це свідчить про його надзвичайно високу конкурентоспроможність у глобальному туристичному середовищі.

У межах світового туристичного ринку Середземноморський субрегіон конкурує насамперед із Карибським басейном, Південно-Східною Азією та окремими туристичними районами Близького Сходу. Проте жоден із цих регіонів не характеризується таким поєднанням природних, культурних та інфраструктурних переваг. На відміну від багатьох інших туристичних територій, Середземномор'я пропонує не лише пляжний відпочинок, але й унікальні можливості для культурно-пізнавального, релігійного, гастрономічного, подієвого та круїзного туризму.

Особливістю сучасного розвитку міжнародного туризму є поступове зростання конкуренції між туристичними регіонами світу. Незважаючи на це, Середземноморський субрегіон зберігає провідні позиції завдяки високій концентрації туристичних центрів міжнародного значення та значному

різноманіттю туристичного продукту. У регіоні функціонують десятки туристичних дестинацій світового рівня, серед яких Барселона, Рим, Венеція, Флоренція, Афіни, Дубровник, Валлетта, Ніцца, Канни, Санторіні та багато інших.

Таблиця 2.2

Місце основних туристичних регіонів світу за міжнародними туристичними прибуттями у 2024 році

Туристичний регіон	Туристичні прибуття, млн осіб	Частка у світових прибуттях, %
Європа	747	53,4
Азіатсько-Тихоокеанський регіон	316	22,6
Америка	213	15,2
Близький Схід	95	6,8
Африка	55	3,9

Дані таблиці свідчать про домінування Європи у світовому туристичному просторі. При цьому саме Середземноморський субрегіон виступає одним із ключових чинників такого лідерства. Його роль особливо помітна в структурі міжнародних туристичних доходів, де Іспанія, Італія та Туреччина входять до числа світових лідерів.

Важливою особливістю Середземноморського туристичного субрегіону є його внутрішня неоднорідність. Окремі країни мають власні моделі розвитку туристичної діяльності та спеціалізуються на різних сегментах міжнародного туристичного ринку.

Найбільшим туристичним центром субрегіону є Іспанія. Туристична система країни базується на поєднанні пляжного, культурно-пізнавального та міського туризму. Основними районами концентрації туристичних потоків виступають Каталонія, Андалусія, Валенсія, Балеарські та Канарські острови. Особливе значення мають такі туристичні центри, як Барселона, Мадрид, Севілья, Пальма-де-Майорка та Малага. Високий рівень розвитку

транспортної інфраструктури та диверсифікований туристичний продукт забезпечують Іспанії провідні позиції у світовому туризмі.

Італія характеризується значним поєднанням культурно-історичних та рекреаційних ресурсів. Основними районами концентрації туристів є Лаціо, Венето, Тоскана, Ломбардія та Лігурія. Рим, Венеція, Флоренція, Мілан і Неаполь належать до найбільш відвідуваних туристичних центрів Європи. Водночас важливу роль відіграють морські курорти Адріатичного та Тірренського узбережжя.

Греція традиційно спеціалізується на рекреаційному та культурно-пізнавальному туризмі. Основна частина туристичних потоків концентрується на островах Крит, Родос, Корфу, Санторіні та Міконос. Важливими центрами залишаються також Афіни та Салоніки. Туристична діяльність забезпечує значну частку доходів національної економіки та виступає одним із ключових секторів розвитку держави.

Туреччина демонструє одну з найвищих динамік розвитку міжнародного туризму серед країн регіону. Основними туристичними центрами виступають Анталія, Аланія, Бодрум, Мармарис та Стамбул. Перевагою країни є поєднання відносно доступних цін, сприятливих природних умов та значного історико-культурного потенціалу.

Португалія та Хорватія формують другу групу країн за рівнем туристичної активності. Для Португалії характерна концентрація туристичних потоків у Лісабоні, Порту та регіоні Алгарве. У Хорватії туристична діяльність майже повністю зосереджена на Адріатичному узбережжі, де ключовими центрами виступають Дубровник, Спліт, Задар та Пула.

Однією з характерних рис сучасного розвитку міжнародного туризму у Середземноморському субрегіоні є наявність значних регіональних диспропорцій. Вони проявляються як між окремими країнами, так і всередині самих держав.

За масштабами туристичних потоків чітко виділяється група країн-лідерів, до якої належать Іспанія, Італія та Туреччина. Саме ці держави

формують основне ядро міжнародної туристичної активності та акумулюють переважну частину туристичних доходів субрегіону.

Другу групу утворюють Греція, Португалія та Хорватія. Хоча вони поступаються лідерам за абсолютними показниками, їхня роль у міжнародному туризмі також є надзвичайно вагомою.

Третю групу становлять Кіпр, Мальта, Чорногорія та Албанія. Для цих країн туризм є одним із провідних секторів економіки, проте масштаби туристичної діяльності залишаються значно меншими порівняно з основними туристичними державами регіону.

Особливо помітними є внутрішньорегіональні диспропорції. Для більшості країн характерна концентрація туристичних потоків у прибережних районах. У Хорватії понад 90 % міжнародних туристичних ночівель припадає на Адріатичне узбережжя. Аналогічна ситуація спостерігається в Греції, де основні туристичні потоки концентруються на островах та приморських курортах.

Суттєвим викликом залишається сезонність туристичної діяльності. Пік міжнародних туристичних прибуттів припадає на літній період, коли кліматичні умови є найбільш сприятливими для пляжного відпочинку. У результаті в окремих районах формується надмірна концентрація туристів, що призводить до перевантаження транспортної та комунальної інфраструктури.

Проблема нерівномірного розподілу туристичних потоків дедалі більше пов'язується з явищем *overtourism*. Найбільш гостро вона проявляється у Барселоні, Венеції, Дубровнику, Санторіні та деяких інших туристичних центрах. Надмірна кількість відвідувачів створює додаткове навантаження на міське середовище, транспортні системи та об'єкти культурної спадщини.

У відповідь на ці виклики країни регіону поступово впроваджують механізми диверсифікації туристичних потоків. Все більшої популярності набувають внутрішні райони Іспанії, Італії та Португалії, розвиваються альтернативні туристичні маршрути та спеціалізовані види туризму. Така

політика сприяє більш рівномірному територіальному розподілу туристичної активності та відповідає принципам сталого розвитку туризму.

Таким чином, сучасний розвиток міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні характеризується високою динамікою, значною концентрацією туристичної активності та провідною роллю у світовому туристичному ринку. Водночас подальший розвиток регіону значною мірою залежатиме від ефективності управління туристичними потоками, подолання просторових диспропорцій та впровадження принципів сталого туризму.

2.2. Просторова структура туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні

Просторова структура туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні формується під впливом поєднання природно-рекреаційних, історико-культурних, транспортно-інфраструктурних та соціально-економічних чинників. Її основною особливістю є висока концентрація міжнародної туристичної активності в межах приморських територій, великих історичних міст, островних дестинацій і транспортних вузлів. Саме ці елементи утворюють каркас туристичного простору Середземномор'я та визначають основні напрями переміщення міжнародних туристів.

За методологією UN Tourism, Середземноморський субрегіон належить до найбільш динамічних частин Європейського туристичного регіону. У 2024 р. Європа прийняла близько 747 млн міжнародних туристів, залишаючись найбільшим туристичним регіоном світу, а Південна і Середземноморська Європа показала зростання на 8 % порівняно з 2019 р. У першій половині 2025 р. Південна і Середземноморська Європа також зберегла позитивну динаміку,

зафіксувавши приріст міжнародних прибуттів на 3 % порівняно з відповідним періодом попереднього року.

Головними туристичними центрами субрегіону виступають міста та курортні райони, які поєднують високу ресурсну привабливість із транспортною доступністю. До центрів світового рівня належать Барселона, Рим, Венеція, Афіни, Стамбул, Лісабон, Дубровник, Ніцца, Анталія та Валлетта. Їхня роль полягає не лише у прийомі туристів, а й у перерозподілі потоків до прилеглих курортних зон, островів і культурно-історичних територій. Наприклад, Барселона виконує функції міського, культурного, круїзного й авіаційного вузла, тоді як Анталія є одним із головних центрів масового пляжного туризму Східного Середземномор'я.

Таблиця 2.3

Провідні туристичні центри та вузли Середземноморського туристичного субрегіону

Туристичний центр / вузол	Країна	Основна туристична спеціалізація	Просторова роль
Барселона	Іспанія	міський, культурний, круїзний туризм	вузол Західного Середземномор'я
Рим	Італія	культурно-пізнавальний, релігійний туризм	історико-культурне ядро
Венеція	Італія	культурний, круїзний туризм	центр надмірної туристичної концентрації
Афіни	Греція	культурний, транзитний, міський туризм	ворота до Егейських островів
Дубровник	Хорватія	культурний, круїзний туризм	вузол Адріатичного узбережжя
Лісабон	Португалія	міський, культурний, подієвий туризм	західний вхід до субрегіону
Валлетта	Мальта	культурний, круїзний, мовний туризм	острівний туристичний центр
Пальма-де-Майорка	Іспанія	пляжний, сімейний, острівний туризм	центр Балеарських островів

Джерело: складено автором за матеріалами UN Tourism, Eurostat та національних туристичних адміністрацій.

Просторова організація туристичних потоків у регіоні значною мірою залежить від транспортних напрямків. Середземномор’я має надзвичайно вигідне транспортно-географічне положення, оскільки розташоване на перетині туристичних потоків Західної, Центральної та Північної Європи, Близького Сходу й Північної Африки. Найбільше значення мають авіаційні, морські та автомобільно-залізничні коридори. За даними ACI Europe, європейські аеропорти у 2024 р. обслужили 2,5 млрд пасажирів, що на 7,4 % більше, ніж у 2023 р., і на 1,8 % вище рівня 2019 р. Особливо важливим є те, що Стамбул у 2024 р. залишався першим у Європі за прямою авіаційною зв’язністю, що посилює його роль як міжконтинентального туристичного вузла.

Таблиця 2.4.

Основні туристичні коридори Середземноморського субрегіону

Туристичний коридор	Основні напрямки	Ключові вузли	Переважаючі види туризму
Західносередземноморський	Франція — Іспанія — Балеарські острови	Барселона, Валенсія, Малага, Пальма-де-Майорка	пляжний, міський, круїзний
Централносередземноморський	Північна Італія — Рим — Неаполь — Сицилія	Венеція, Флоренція, Рим, Неаполь, Палермо	культурний, релігійний, рекреаційний
Адріатичний	Італія — Словенія — Хорватія — Чорногорія	Трієст, Спліт, Дубровник, Котор	круїзний, пляжний, культурний
Егейський	Греція — Туреччина — острови Егейського моря	Афіни, Крит, Родос, Санторіні, Ізмір	острівний, культурний, пляжний
Східносередземноморський	Туреччина — Кіпр — Левант	Стамбул, Анталія, Бодрум, Лімасол	пляжний, культурний, діловий

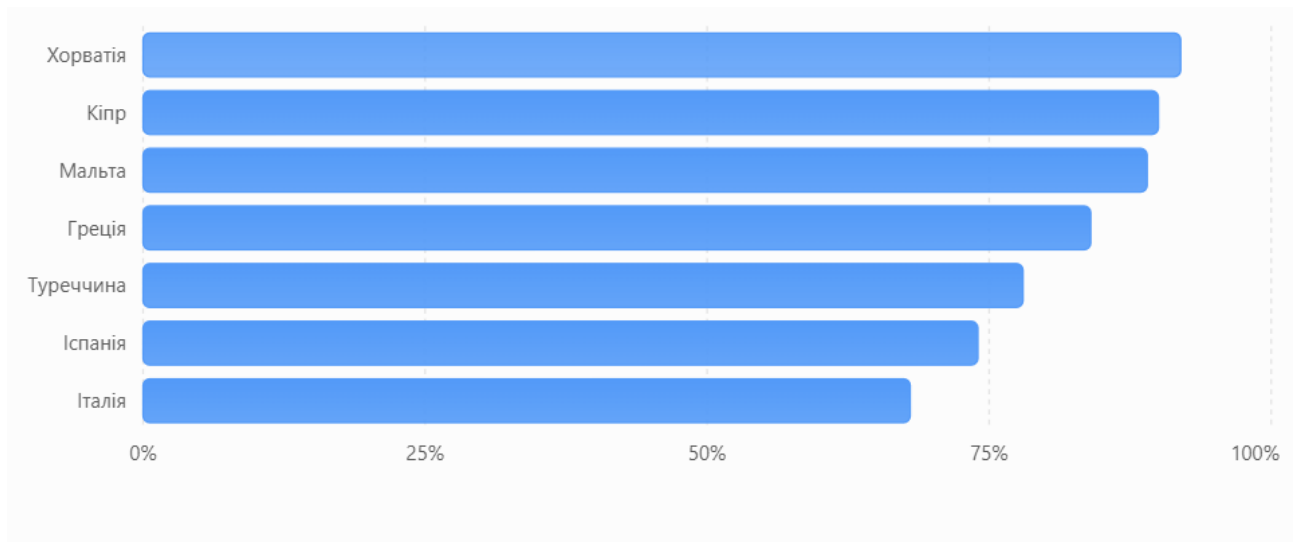

Рисунок 2.3. Оцінка концентрації туристичних потоків у прибережних районах окремих країн Середземномор'я

Однією з ключових рис просторової структури туристичних потоків є прибережна концентрація туристичної діяльності. Більшість міжнародних туристів відвідують саме приморські регіони, де поєднуються пляжні ресурси, готельна база, морські порти, ресторани, рекреаційна інфраструктура та транспортна доступність. Eurostat у регіональній туристичній статистиці прямо виділяє серед провідних туристичних територій Європи приморські райони, зокрема Майорку, Тенерифе, Аліканте, Малагу, Барселону та Венецію.

Найвищий рівень прибережної концентрації характерний для Хорватії, Кіпру, Мальти та Греції. Це пояснюється тим, що туристичний продукт цих країн значною мірою орієнтований на морський відпочинок, круїзний туризм та острівні дестинації. У Хорватії головна туристична вісь фактично збігається з Адриатичним узбережжям, де розташовані Дубровник, Спліт, Задар, Пула й численні курортні поселення. Для Греції аналогічну функцію виконують Егейські та Іонічні острови, а також Атика й Крит. В Іспанії та Італії туристичні потоки більш диверсифіковані, оскільки поряд із приморськими районами значну роль відіграють внутрішні культурні центри — Мадрид, Севілья, Флоренція, Мілан, Верона, Болонья.

Окрему роль у просторовій структурі міжнародних туристичних потоків відіграють урбанізовані туристичні території. Великі міста Середземномор'я не тільки акумулюють туристичні потоки, а й трансформують їхню структуру. У них поєднуються культурно-пізнавальний, діловий, подієвий, гастрономічний і круїзний туризм. Барселона, Рим, Венеція, Афіни, Стамбул і Лісабон є прикладами багатофункціональних туристичних агломерацій, де туристична діяльність інтегрована в міську економіку, транспортну систему та сферу послуг.

Водночас саме урбанізовані туристичні території найчастіше стикаються з проблемою надмірної туристичної концентрації. Зростання кількості туристів у Барселоні, Венеції, Дубровнику, Санторіні та інших популярних центрах призводить до перевантаження міського простору, транспортної інфраструктури та житлового фонду. У 2026 р. Іспанія офіційно посилює політику туристичної диверсифікації, просуваючи менш відвідувані внутрішні регіони, оскільки традиційні “сонячно-пляжні” дестинації дедалі більше стикаються з overtourism, зростанням вартості житла та екологічним навантаженням.

Острови Середземного моря є ще одним ключовим елементом просторової структури туристичних потоків. Їхня роль зумовлена поєднанням морського рекреаційного потенціалу, ландшафтної привабливості, культурної самобутності та високої туристичної спеціалізації. Найпотужнішими острівними дестинаціями є Балеарські острови, Сицилія, Сардинія, Крит, Родос, Корфу, Санторіні, Кіпр і Мальта. Вони формують самостійні туристичні системи, часто з власною сезонною динамікою, авіаційною мережею та брендовим позиціонуванням.

Рисунок 2.4. Функціональна структура ключових туристичних просторів Середземноморського субрегіону

Прибережні курортні райони залишаються базовим елементом туристичної структури субрегіону. Водночас вагомою є роль великих історичних міст і островів, які забезпечують диверсифікацію туристичного продукту та дозволяють зменшувати залежність від суто пляжного туризму. Саме поєднання цих просторів формує конкурентну перевагу Середземномор’я порівняно з іншими рекреаційними регіонами світу.

Таблиця 2.5

Найважливіші острівні туристичні дестинації Середземноморського субрегіону

Острів / острівна дестинація	Країна	Туристична спеціалізація	Просторова роль
Майорка	Іспанія	пляжний, сімейний, рекреаційний туризм	центр Балеарських островів
Ібіца	Іспанія	молодіжний, подієвий туризм	спеціалізована розважальна дестинація
Сицилія	Італія	культурний, гастрономічний, рекреаційний туризм	найбільший острівний туристичний простір Італії
Сардинія	Італія	пляжний, елітний туризм	престижна курортна зона
Крит	Греція	пляжний, культурний, сімейний туризм	головний острівний центр Греції

Родос	Греція	рекреаційний, історико-культурний туризм	центр Додеканеських островів
Санторіні	Греція	екскурсійний, весільний, круїзний туризм	високобрендована дестинація
Кіпр	Кіпр	пляжний, оздоровчий, культурний туризм	самостійна острівна туристична система
Мальта	Мальта	культурний, мовний, круїзний туризм	вузол Центрального Середземномор'я

Отже, просторова структура туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні має чітко виражений поліцентричний характер. Її основу формують великі історичні міста, приморські курортні райони, острови та транспортні вузли, поєднані системою авіаційних, морських і наземних туристичних коридорів. Водночас для регіону характерна значна прибережна концентрація туристичної діяльності, що посилює економічну ефективність туризму, але водночас створює ризики просторового перевантаження. Саме тому подальший розвиток Середземноморського туристичного субрегіону потребує збалансування туристичних потоків між узбережжями, містами, островами та внутрішніми районами, а також активнішого впровадження принципів сталого просторового управління туризмом.

2.3. Вплив глобальних кризових процесів на міжнародний туризм у Середземномор'ї

Міжнародний туризм у Середземноморському туристичному субрегіоні належить до найбільш чутливих секторів економіки щодо впливу глобальних кризових процесів. Це пояснюється тим, що туристична діяльність безпосередньо залежить від відкритості кордонів, транспортної доступності, рівня безпеки, купівельної спроможності населення та стабільності міжнародного середовища. Упродовж останніх років розвиток туризму в Середземномор'ї зазнав значного впливу пандемії COVID-19, воєнно-

політичної нестабільності, енергетичної кризи, інфляції, кліматичних ризиків та змін у поведінці туристів.

Найбільш масштабним потрясінням для міжнародного туризму стала пандемія COVID-19. Вона спричинила безпрецедентне скорочення міжнародної мобільності населення, закриття кордонів, обмеження авіасполучення та фактичну зупинку значної частини туристичної індустрії. За оцінками UN Tourism, у 2020 р. міжнародні туристичні прибуття у світі скоротилися на 70–75 %, а втрати доходів від міжнародного туризму сягнули близько 1,1 трлн дол. США. У порівнянні з 2019 р. міжнародні прибуття у 2020 р. зменшилися на 72 %, а у 2021 р. залишалися нижчими на 71 %, що свідчить про тривалий характер пандемічної кризи для туристичного сектору.

Для Середземноморського субрегіону наслідки пандемії були особливо відчутними, оскільки економіка багатьох країн значною мірою залежить від міжнародного туризму. Іспанія, Італія, Греція, Хорватія, Кіпр, Мальта та Туреччина зазнали значного скорочення туристичних прибуттів, доходів готельного сектору, авіап перевезень, круїзного туризму та зайнятості у сфері послуг. Найбільше постраждали приморські курортні райони й острови, де туристична активність має виразно сезонний характер і сконцентрована у літній період. Закриття кордонів і санітарні обмеження фактично зруйнували звичну модель масового міжнародного туризму, яка десятиліттями була основою розвитку Середземномор'я.

Разом із тим пандемія стала не лише кризою, а й чинником структурної перебудови туристичної сфери. Вона прискорила цифровізацію туристичних послуг, поширення онлайн-бронювання, безконтактних сервісів, електронних документів, гнучких умов скасування подорожей та індивідуалізації туристичного попиту. Туристи почали більше звертати увагу на безпеку, якість медичної інфраструктури, санітарні стандарти, можливість уникнення надмірного скупчення людей. Унаслідок цього зріс інтерес до менш масових дестинацій, природоорієнтованого відпочинку, невеликих міст, сільських територій і внутрішніх регіонів.

Після 2022 р. міжнародний туризм почав швидко відновлюватися. За даними UN Tourism, у 2024 р. міжнародні туристичні прибуття у світі досягли близько 1,4 млрд осіб, що становило 99 % від рівня 2019 р. Європа залишилася найбільшим туристичним регіоном світу, а Південна і Середземноморська Європа продемонструвала приріст на 8 % порівняно з 2019 р., що підтверджує високу стійкість субрегіону до кризових впливів. У 2025 р. позитивна динаміка збереглася: за перші дев'ять місяців міжнародні туристичні прибуття у світі зросли на 5 %, а Південна і Середземноморська Європа показала зростання на 3 %.

Водночас відновлення туристичних потоків не означає повернення до попередньої моделі розвитку. Пандемія змінила структуру попиту, часові рамки подорожей і критерії вибору дестинацій. У Середземномор'ї поступово посилюється попит на індивідуальні подорожі, коротші, але частіші поїздки, комбіновані маршрути, гастрономічний, культурний, оздоровчий і природоорієнтований туризм. Туристи дедалі частіше прагнуть уникати надмірно перевантажених дестинацій у піковий сезон, що стимулює розвиток альтернативних напрямів і подовження туристичного сезону.

Важливим кризовим чинником для міжнародного туризму є воєнно-політична нестабільність. Туризм особливо чутливий до ризиків війни, тероризму, політичних протестів, дипломатичних конфліктів і загроз безпеці. Для Середземноморського субрегіону це має принципове значення, оскільки він розташований на стику Європи, Близького Сходу та Північної Африки. Будь-яке загострення безпекової ситуації у суміжних регіонах впливає на авіаційні маршрути, круїзні програми, страхові витрати, поведінку туристів і рішення туроператорів.

Воєнно-політичні ризики не завжди однаково впливають на всі країни Середземномор'я. Часто вони спричиняють не абсолютне скорочення туристичного попиту, а його перерозподіл. У разі нестабільності в одному напрямі туристи переорієнтовуються на інші, безпечніші дестинації. Наприклад, у періоди загострення ситуації на Близькому Сході частина

туристичних потоків може зміщуватися до Іспанії, Португалії, Італії, Греції або Хорватії. Такий ефект підсилює конкурентні позиції західної частини Середземноморського субрегіону, однак водночас створює додаткове навантаження на вже популярні курортні райони.

Окремим чинником впливу є російсько-українська війна, яка змінила структуру європейської мобільності, вплинула на авіаційні маршрути, енергетичні ціни, інфляцію та купівельну спроможність населення. Для середземноморських країн це проявилось у подорожчанні транспортних і готельних послуг, зміні структури туристичних ринків та частковій втраті окремих груп туристів зі Східної Європи. Водночас країни Південної Європи зберегли високий попит завдяки стабільним потокам із Західної та Північної Європи, а також відновленню трансатлантичних і міжконтинентальних подорожей.

Глобальні кризи також призвели до трансформації туристичного попиту. Якщо до пандемії домінувала модель масового пляжного туризму, то нині зростає значення якіснішого, гнучкішого та більш відповідального споживання туристичних послуг. У середземноморських країнах активніше розвиваються культурні маршрути, гастрономічні тури, винний туризм, екологічні маршрути, оздоровчі програми та подорожі поза піковим сезоном. Це відповідає ширшій тенденції до сталого туризму, яку підтримує UN Tourism через оновлені підходи до вимірювання сталості туризму та управління туристичними DESTINATIONAMI.

Важливою ознакою сучасного етапу є зміна структури міжнародної мобільності туристів. Зростає роль коротких подорожей, авіаційних low-cost напрямів, самостійного планування маршрутів і цифрових каналів продажу. Туристи частіше комбінують кілька типів DESTINATIONAMI у межах однієї подорожі: велике місто, узбережжя, острів, гастрономічний або культурний маршрут. Для Середземномор'я це особливо характерно, оскільки простір субрегіону має високу щільність туристичних центрів і добру транспортну зв'язаність.

Кризові процеси посилили також проблему надмірної концентрації туристів. Відновлення попиту після пандемії у багатьох дестинаціях відбулося дуже швидко, що знову актуалізувало питання overtourism. Іспанія у 2026 р. просуває модель диверсифікації туристичних потоків за межі традиційних «сонячно-пляжних» напрямів, акцентуючи увагу на внутрішніх і менш відвідуваних регіонах, оскільки неконтрольоване зростання туризму посилює житловий тиск, екологічні проблеми та невдоволення місцевих громад. Подібні виклики характерні для Барселони, Венеції, Дубровника, Санторіні та інших популярних центрів.

Отже, глобальні кризові процеси суттєво вплинули на міжнародний туризм у Середземноморському субрегіоні, але не зруйнували його провідних позицій у світовому туристичному ринку. Пандемія COVID-19 спричинила найглибший спад в історії галузі, однак уже у 2024–2025 рр. туристичні потоки фактично відновилися. Воєнно-політична нестабільність, інфляція, енергетичні ризики та кліматичні виклики змінили географію попиту й посилили вимоги до безпеки, якості та сталості туристичних послуг. У результаті Середземномор'я переходить від моделі масового сезонного туризму до більш гнучкої, диверсифікованої та просторово збалансованої системи міжнародної туристичної мобільності.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз сучасного стану міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні дозволив встановити, що він залишається одним із провідних центрів світового туризму та формує значну частину туристичної активності Європейського туристичного регіону. У 2024 році країни Середземномор'я не лише відновили докризові показники туристичних прибуттів, але в більшості випадків перевищили рівень 2019

року, що свідчить про високу адаптивність туристичної системи субрегіону до сучасних викликів.

Встановлено, що основними країнами-реципієнтами міжнародних туристичних потоків виступають Іспанія, Туреччина, Італія, Греція та Португалія. Саме вони концентрують переважну частину туристичних прибуттів і доходів від міжнародного туризму. Провідні позиції займає Іспанія, яка у 2024 році прийняла близько 94 млн іноземних туристів та отримала понад 126 млрд євро туристичних надходжень. Водночас зберігається суттєва диференціація між країнами субрегіону за масштабами туристичної діяльності, рівнем розвитку інфраструктури та економічною ефективністю туризму.

Дослідження просторової структури туристичних потоків засвідчило наявність чітко вираженої територіальної концентрації міжнародного туризму. Основними центрами тяжіння туристів виступають великі історичні міста, приморські курортні райони та острови. Найважливішими туристичними вузлами субрегіону є Барселона, Рим, Венеція, Афіни, Стамбул, Анталія та Дубровник. Водночас сформувалася система туристичних коридорів, які поєднують основні центри туристичної активності та забезпечують високу мобільність туристів у межах Середземноморського басейну.

Встановлено, що визначальною рисою просторової організації туризму є прибережна концентрація туристичної діяльності. У більшості країн від 70 до 90 % міжнародних туристичних потоків зосереджуються в приморських районах та на островах. Особливо високі показники концентрації характерні для Хорватії, Кіпру, Мальти та Греції. Значну роль у формуванні туристичних потоків відіграють також урбанізовані території, які поєднують функції культурних, транспортних і ділових центрів міжнародного значення.

З'ясовано, що глобальні кризові процеси суттєво вплинули на функціонування міжнародного туризму в регіоні. Найбільший негативний ефект мала пандемія COVID-19, яка спричинила різке скорочення

міжнародних туристичних прибуттів та доходів у 2020–2021 роках. Водночас уже у 2024 році туристична сфера більшості середземноморських країн досягла повного відновлення. Поряд із цим зростає вплив воєнно-політичної нестабільності, інфляційних процесів, енергетичних ризиків та кліматичних змін на розвиток міжнародного туризму.

Виявлено суттєві зміни у структурі туристичного попиту та міжнародної мобільності населення. Після пандемії посилився попит на індивідуальні подорожі, культурно-пізнавальний, гастрономічний та екологічний туризм. Одночасно загострилася проблема надмірної концентрації туристів у найбільш популярних дестинаціях, що зумовлює необхідність впровадження принципів сталого розвитку та просторової диверсифікації туристичних потоків.

Таким чином, Середземноморський туристичний субрегіон зберігає статус одного з ключових центрів міжнародного туризму світу, а його подальший розвиток визначатиметься ефективністю управління туристичними потоками, адаптацією до глобальних викликів та реалізацією стратегій сталого туристичного розвитку.

Розділ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ У СЕРЕДЗЕМНОМОРЬСЬКОМУ СУБРЕГІОНІ

3.1. Основні проблеми функціонування міжнародного туризму в Середземноморському туристичному субрегіоні

Середземноморський туристичний субрегіон належить до найбільш розвинених туристичних територій світу та протягом багатьох десятиліть залишається одним із ключових центрів міжнародної туристичної активності. Високий рівень концентрації туристичних ресурсів, сприятливі природно-кліматичні умови, розвинена транспортна інфраструктура та значний історико-культурний потенціал забезпечили формування потужної туристичної системи міжнародного значення. Водночас стрімке зростання туристичних потоків супроводжується накопиченням низки проблем, які дедалі більше впливають на ефективність функціонування туристичної сфери та потребують комплексних управлінських рішень.

Однією з найбільш характерних проблем сучасного розвитку міжнародного туризму в Середземноморському субрегіоні є надмірна концентрація туристичної діяльності. Туристичні потоки розподіляються територією регіону вкрай нерівномірно, концентруючись переважно у прибережних районах, великих історичних містах та на островах. У результаті значна частина території субрегіону залишається відносно слабо залученою до міжнародного туристичного обміну, тоді як окремі туристичні центри відчувають надмірне навантаження.

Найбільш виражено ця проблема проявляється в Іспанії, Італії, Греції та Хорватії. Так, основна частина туристичних потоків Іспанії концентрується на середземноморському узбережжі, Балеарських та Канарських островах. В Італії туристична активність тяжіє до Рима, Венеції, Флоренції, узбережжя Адріатичного моря та окремих курортних районів. У Греції ключовими

осередками туристичної діяльності залишаються Крит, Родос, Корфу, Санторіні та Аттика. Подібна ситуація характерна і для Хорватії, де понад 90 % туристичних ночівель припадає на Адріатичне узбережжя.

Надмірна просторова концентрація туристичних потоків створює значне навантаження на місцеву інфраструктуру, транспортні системи, житловий фонд та природне середовище. Водночас внутрішні райони багатьох країн залишаються недостатньо інтегрованими у міжнародний туристичний простір, що спричиняє дисбаланси соціально-економічного розвитку та нерівномірний розподіл туристичних доходів.

Суттєвою проблемою розвитку міжнародного туризму в регіоні є екологічне навантаження на прибережні території. Саме узбережжя Середземного моря є основною зоною концентрації туристичної діяльності, тому тут спостерігається найбільший антропогенний вплив на природні екосистеми. Розширення туристичної забудови, збільшення кількості транспортних засобів, високі обсяги споживання водних ресурсів та утворення побутових відходів негативно впливають на стан довкілля.

Особливо гостро проблема проявляється у країнах із високою щільністю туристичних потоків. Наприклад, на Балеарських островах, у районі Коста-Брава, на Кіпрі та в окремих районах Греції туристичний сезон супроводжується суттєвим збільшенням навантаження на системи водопостачання. У літні місяці споживання води туристами часто перевищує можливості місцевих водних ресурсів, що створює додаткові ризики для сталого розвитку територій.

Не менш актуальною є проблема деградації прибережних екосистем. Будівництво готелів, туристичних комплексів, яхтових марин та іншої рекреаційної інфраструктури нерідко призводить до трансформації природних ландшафтів, скорочення площ природних пляжів та погіршення стану морських екосистем. Особливого значення ця проблема набуває в умовах кліматичних змін, коли прибережні території дедалі частіше зазнають впливу ерозійних процесів, підвищення рівня моря та екстремальних погодних явищ.

В останні роки однією з найбільш обговорюваних проблем міжнародного туризму стала проблема overtourism. Цей термін використовується для характеристики ситуації, коли кількість туристів перевищує можливості території щодо їх ефективного прийому та обслуговування без погіршення якості життя місцевого населення і туристичного досвіду самих відвідувачів.

Найбільш відомими прикладами overtourism у Середземноморському субрегіоні є Барселона, Венеція, Дубровник, Санторіні, Майорка та окремі райони Лісабона. У цих містах надмірна концентрація туристів призводить до перевантаження громадського транспорту, черг біля туристичних об'єктів, зростання вартості житла та зменшення доступності міського простору для місцевих мешканців.

Особливо складною є ситуація у Венеції, де багаторічне зростання туристичних потоків стало причиною запровадження спеціальних механізмів регулювання доступу відвідувачів до історичного центру міста. Подібні заходи поступово впроваджуються і в інших популярних туристичних центрах регіону. Барселона активно обмежує розміщення нових туристичних апартаментів, а на Майорці та Ібіці здійснюється контроль кількості туристичних місць розміщення.

Проблема overtourism має не лише економічний чи екологічний вимір, але й соціальний характер. У багатьох туристичних центрах спостерігається поступова трансформація традиційного міського середовища. Значна частина житлового фонду переорієнтовується на короткотермінову оренду для туристів, що спричиняє зростання цін на житло та витіснення місцевого населення з центральних районів міст. У результаті виникає конфлікт між інтересами туристичної індустрії та потребами місцевих громад.

Важливою проблемою функціонування міжнародного туризму в Середземномор'ї залишається сезонна нерівномірність туристичних потоків. Більшість туристичних прибуттів припадає на літній період, коли кліматичні умови є найбільш сприятливими для пляжного відпочинку. Саме в липні та

серпні більшість курортних територій досягають пікових показників відвідуваності.

Надмірна сезонність створює низку негативних наслідків для розвитку туристичної сфери. По-перше, вона призводить до нерівномірного використання туристичної інфраструктури. У літні місяці готелі, ресторани, транспортні системи та інші об'єкти працюють із максимальним навантаженням, тоді як у міжсезоння значна частина потужностей використовується лише частково.

По-друге, сезонність негативно впливає на ринок праці. Значна частина працівників туристичної сфери залучається лише на період високого сезону, що спричиняє нестабільність зайнятості та доходів населення. Особливо це характерно для островів та невеликих курортних територій, економіка яких значною мірою залежить від туристичної діяльності.

По-третє, сезонна концентрація туристичних потоків посилює навантаження на природне середовище та інфраструктуру. У короткий проміжок часу територія повинна забезпечити обслуговування надзвичайно великої кількості відвідувачів, що часто перевищує її екологічну та соціальну місткість.

Серед стратегічних викликів розвитку міжнародного туризму дедалі більшого значення набувають інфраструктурні проблеми. Незважаючи на високий рівень розвитку туристичної індустрії, багато територій Середземноморського субрегіону стикаються з необхідністю модернізації транспортної, комунальної та туристичної інфраструктури.

Особливо актуальною є проблема перевантаження аеропортів та морських портів у періоди пікового туристичного попиту. Найбільші міжнародні аеропорти Барселони, Рима, Афін, Стамбула та Анталії регулярно працюють на межі своїх можливостей під час літнього сезону. Аналогічна ситуація спостерігається в круїзних портах Венеції, Дубровника, Барселони та Пірея.

Значною проблемою залишається також транспортна доступність окремих островних територій. Незважаючи на розвиток авіаційного та морського сполучення, деякі острови продовжують відчувати труднощі із забезпеченням стабільного транспортного обслуговування, особливо в періоди несприятливих погодних умов.

Додатковим викликом виступає необхідність адаптації туристичної інфраструктури до вимог сталого розвитку. Сучасні туристи дедалі більше звертають увагу на екологічність туристичних послуг, ефективне використання ресурсів та відповідальне ставлення до природного середовища. Це вимагає значних інвестицій у модернізацію готельного господарства, транспортних систем та інженерної інфраструктури.

Окремої уваги заслуговують кліматичні зміни як новий виклик для розвитку міжнародного туризму в Середземноморському регіоні. Підвищення середньорічних температур, часті хвилі спеки, зростання дефіциту водних ресурсів та збільшення кількості екстремальних погодних явищ можуть суттєво впливати на туристичну привабливість окремих територій. У перспективі це може спричинити перерозподіл туристичних потоків між різними частинами регіону та зміну сезонності туристичної діяльності.

Таким чином, сучасний розвиток міжнародного туризму в Середземноморському туристичному субрегіоні супроводжується низкою взаємопов'язаних проблем. Найбільш значущими серед них є надмірна концентрація туристичної діяльності, екологічне навантаження на прибережні території, поширення явища *overtourism*, сезонна нерівномірність туристичних потоків та інфраструктурні обмеження. Їх подальше загострення може негативно впливати на конкурентоспроможність регіону та якість туристичного продукту. Водночас своєчасне впровадження принципів сталого розвитку, просторової диверсифікації туристичних потоків та модернізації туристичної інфраструктури створює передумови для збереження лідерських позицій Середземномор'я у світовому туристичному просторі.

3.2. Трансформація моделей міжнародного туризму в умовах сталого розвитку

На початку ХХІ століття міжнародний туризм переживає один із найглибших етапів трансформації за всю історію свого розвитку. Традиційна модель масового туризму, що сформувалася у другій половині ХХ століття та базувалася на швидкому зростанні туристичних потоків, поступово втрачає свою домінуючу роль. На зміну кількісно орієнтованому розвитку приходить нова парадигма, в основі якої лежать принципи сталого розвитку, цифровізації, екологічної відповідальності та диверсифікації туристичних продуктів. Особливо актуальними ці процеси є для Середземноморського туристичного субрегіону, який протягом багатьох десятиліть залишається одним із найбільших центрів міжнародного туризму світу та водночас стикається з низкою серйозних викликів, пов'язаних із надмірною концентрацією туристичних потоків, екологічним навантаженням і сезонністю туристичної діяльності.

Концепція сталого туризму стала відповіддю на суперечності, що виникли внаслідок стрімкого розвитку міжнародного туризму. Її формування пов'язане з поширенням ідей сталого розвитку, закладених у доповіді Комісії Брундтланд «Наше спільне майбутнє» та розвинених у подальших міжнародних документах ООН. У сучасному трактуванні сталий туризм передбачає таку організацію туристичної діяльності, яка забезпечує баланс між економічними вигодами, соціальними потребами місцевого населення та необхідністю збереження природного середовища. Відповідно до підходів UN Tourism, розвиток туристичної сфери повинен забезпечувати ефективне використання ресурсів, підтримувати культурну самобутність територій, сприяти соціальній інтеграції та мінімізувати негативний вплив на довкілля.

Для Середземноморського туристичного субрегіону перехід до принципів сталого розвитку має особливе значення. Саме тут протягом останніх десятиліть сформувалися найбільш масштабні туристичні потоки, які

забезпечують значні економічні вигоди, але водночас створюють суттєве навантаження на природні та соціальні системи. В Іспанії, Італії, Греції, Хорватії, на Кіпрі та Мальті туристична діяльність виступає одним із ключових секторів економіки, а тому питання її довгострокової стійкості набувають стратегічного значення.

Одним із головних напрямів реалізації концепції сталого туризму є раціональне використання природних ресурсів. Для багатьох територій Середземномор'я характерні дефіцит водних ресурсів, високе енергоспоживання та значне антропогенне навантаження на природні екосистеми. У зв'язку з цим туристичні підприємства дедалі активніше впроваджують системи екологічного менеджменту, енергоефективні технології та механізми повторного використання ресурсів. У багатьох готельних комплексах Іспанії, Греції та Португалії застосовуються сонячні електростанції, системи очищення та повторного використання води, технології сортування відходів та заходи зі скорочення споживання пластику.

Не менш важливим аспектом сталого туризму є збереження культурної спадщини. У Середземноморському субрегіоні зосереджена значна кількість об'єктів світового культурного значення, багато з яких внесені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Рим, Венеція, Афіни, Дубровник, Валлетта, Флоренція та десятки інших історичних центрів щороку приймають мільйони туристів. Надмірна концентрація відвідувачів створює ризики для збереження історичного середовища, тому сучасна туристична політика дедалі більше орієнтується на регулювання потоків туристів та впровадження механізмів охорони культурної спадщини.

Поряд із концепцією сталого розвитку одним із визначальних чинників трансформації міжнародного туризму виступає цифровізація туристичної сфери. Інформаційні технології кардинально змінили механізми функціонування туристичного ринку та поведінку туристів. Сьогодні більшість туристичних подорожей починається з використання цифрових платформ, мобільних додатків та систем онлайн-бронювання. Туристи

отримують можливість самостійно планувати маршрути, бронювати транспорт і проживання, купувати квитки до туристичних об'єктів та отримувати інформацію про дестинації в режимі реального часу.

Для країн Середземноморського субрегіону цифровізація стала важливим інструментом підвищення конкурентоспроможності. Туристичні адміністрації активно використовують цифровий маркетинг, соціальні мережі та спеціалізовані туристичні платформи для просування своїх дестинацій на міжнародному ринку. Значного поширення набули системи електронного бронювання, інтерактивні туристичні карти, віртуальні екскурсії та цифрові сервіси туристичного супроводу.

Особливого значення набуває концепція Smart Tourism Destination, або «розумної туристичної дестинації». Вона передбачає використання технологій Big Data, штучного інтелекту, геоінформаційних систем та Інтернету речей для ефективного управління туристичними потоками. Одними з лідерів у впровадженні таких підходів виступають Барселона, Валенсія, Малага та Лісабон. У цих містах цифрові системи дозволяють аналізувати туристичну активність, прогнозувати навантаження на інфраструктуру та оперативно реагувати на зміни туристичного попиту.

Використання цифрових технологій сприяє не лише підвищенню якості туристичних послуг, але й реалізації принципів сталого розвитку. Завдяки цифровому моніторингу туристичних потоків з'являється можливість контролювати рівень навантаження на окремі туристичні об'єкти та спрямовувати туристів до менш завантажених територій. Таким чином цифровізація стає важливим інструментом подолання проблеми overtourism, яка залишається актуальною для багатьох туристичних центрів Середземномор'я.

Важливою складовою сучасної трансформації міжнародного туризму є розвиток екологічного туризму. Зростання екологічної свідомості населення сприяє формуванню попиту на туристичні продукти, орієнтовані на мінімізацію негативного впливу на довкілля. Екотуризм передбачає

відвідування природних територій із дотриманням принципів природоохоронної діяльності та підтримки місцевих громад.

У Середземноморському субрегіоні екологічний туризм активно розвивається на базі національних парків, природних резерватів та морських природоохоронних територій. В Іспанії важливу роль відіграють національні парки Доньяна та Сьєрра-Невада, в Італії — природоохоронні території Тоскани та Сардинії, у Хорватії — національні парки Крка та Плітвицькі озера, у Греції — природні комплекси Криту та островів Егейського моря. Екологічний туризм сприяє диверсифікації туристичної пропозиції та дозволяє залучати туристів до територій, які раніше залишалися поза межами основних туристичних маршрутів.

Паралельно з екологічним туризмом відбувається активний розвиток культурного туризму. Середземноморський субрегіон є одним із найважливіших центрів світової культурної спадщини, а тому культурно-пізнавальні подорожі залишаються одним із найбільш перспективних напрямів туристичної діяльності. Сучасний культурний туризм уже не обмежується традиційними екскурсіями до історичних пам'яток. Туристи дедалі більше прагнуть отримати автентичний досвід, пов'язаний із місцевими традиціями, гастрономією, ремеслами та культурними подіями.

У зв'язку з цим значного поширення набувають тематичні туристичні маршрути. Особливо популярними стали винні маршрути Італії, Іспанії та Португалії, гастрономічні фестивалі, культурні форуми та історичні реконструкції. Такі туристичні продукти дозволяють не лише залучати додаткові туристичні потоки, але й підтримувати місцеву економіку та зберігати культурну самобутність територій.

Важливою перевагою культурного туризму є його менша залежність від сезонних коливань. Якщо пляжний туризм концентрується переважно в літній період, то культурно-пізнавальні подорожі здійснюються протягом усього року. Це дозволяє зменшувати сезонну нерівномірність туристичних потоків і забезпечувати більш ефективне використання туристичної інфраструктури.

Однією з ключових тенденцій сучасного етапу розвитку міжнародного туризму виступає диверсифікація туристичних продуктів. Традиційна модель масового пляжного відпочинку поступово доповнюється новими видами туристичної діяльності, орієнтованими на різноманітні групи споживачів. Така трансформація є відповіддю на зміни туристичного попиту та прагнення туристів до індивідуалізації подорожей.

У країнах Середземноморського субрегіону активно розвиваються гастрономічний, винний, спортивний, медичний, оздоровчий, подієвий та круїзний туризм. Значного поширення набули маршрути, пов'язані з місцевою кухнею, виноробством та традиційними ремеслами. Винні регіони Тоскани, Ріохи, Каталонії та долини Дору стали важливими туристичними центрами міжнародного значення.

Особливо перспективним напрямом є розвиток оздоровчого та медичного туризму. Завдяки сприятливим кліматичним умовам, наявності термальних джерел та сучасної медичної інфраструктури Італія, Туреччина, Греція та Португалія активно залучають туристів, зацікавлених у лікуванні та відновленні здоров'я. Медичний туризм дозволяє зменшувати сезонність туристичної діяльності та залучати туристів із високим рівнем витрат.

В останні роки зростає роль спортивного туризму. Середземноморські країни активно використовують природні умови для розвитку велосипедного туризму, яхтингу, дайвінгу, трекінгу та інших активних форм відпочинку. Це сприяє освоєнню нових територій та формуванню більш різноманітної туристичної пропозиції.

Новою тенденцією стало поширення цифрового кочівницького туризму. Завдяки розвитку дистанційної роботи багато країн регіону впровадили спеціальні програми для залучення цифрових кочівників. Іспанія, Португалія, Греція, Хорватія та Мальта пропонують спеціальні візові режими для фахівців, які можуть працювати дистанційно та тривалий час проживати в туристичних дестинаціях. Це створює додаткові можливості для подовження туристичного сезону та підвищення економічної стійкості туристичних територій.

Суттєвим напрямом диверсифікації залишається розвиток круїзного туризму. Середземне море належить до найбільших круїзних басейнів світу. Порти Барселони, Генуї, Пірея, Валлетти, Дубровника та Чивітавеккії щороку обслуговують мільйони пасажирів. Водночас розвиток круїзного туризму потребує впровадження додаткових заходів екологічного контролю, оскільки великі круїзні судна створюють значне навантаження на природне середовище та інфраструктуру портових міст.

Таким чином, трансформація моделей міжнародного туризму в умовах сталого розвитку є одним із визначальних процесів сучасного розвитку Середземноморського туристичного субрегіону. Її основними складовими виступають впровадження принципів сталого туризму, цифровізація туристичної сфери, розвиток екологічного та культурного туризму, а також диверсифікація туристичних продуктів. Зазначені процеси сприяють формуванню більш збалансованої та стійкої моделі туристичного розвитку, здатної забезпечити конкурентоспроможність регіону в умовах глобальних викликів та довгострокове збереження його природного і культурного потенціалу.

3.3. Перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні

Середземноморський туристичний субрегіон упродовж багатьох десятиліть залишається одним із ключових центрів міжнародного туризму світу. Навіть попри вплив пандемії COVID-19, геополітичної нестабільності, енергетичних криз та кліматичних змін, країни регіону зберігають високий рівень туристичної привабливості та демонструють здатність до швидкого відновлення туристичних потоків. Водночас сучасний етап розвитку міжнародного туризму характеризується формуванням нових тенденцій, які визначатимуть перспективи функціонування туристичної сфери у найближчі

десятиліття. До них належать зростання глобальної мобільності населення, цифровізація туристичної діяльності, посилення ролі сталого розвитку, поява нових туристичних дестинацій та необхідність адаптації туристичної галузі до глобальних викликів.

Одним із найважливіших напрямів дослідження майбутнього міжнародного туризму є прогнозування туристичних потоків. Аналіз сучасних тенденцій свідчить, що Середземноморський туристичний субрегіон і надалі залишатиметься одним із найбільших туристичних просторів світу. За оцінками міжнародних туристичних організацій, у середньостроковій перспективі очікується подальше зростання міжнародної мобільності населення, що буде зумовлено розвитком транспортних систем, зростанням доходів населення в країнах, що розвиваються, та розширенням можливостей цифрового бронювання туристичних послуг.

Особливу роль у формуванні майбутніх туристичних потоків відіграватимуть країни Азії, Близького Сходу та Латинської Америки. Якщо протягом тривалого часу основними генераторами туристичних потоків до Середземномор'я залишалися держави Західної та Північної Європи, то в перспективі очікується зростання частки туристів із Китаю, Індії, країн Перської затоки та Південно-Східної Азії. Це сприятиме подальшій інтернаціоналізації туристичного ринку та диверсифікації структури туристичних потоків.

Прогнозується також зміна сезонної структури туристичної активності. Під впливом кліматичних змін, цифровізації праці та поширення дистанційної зайнятості дедалі більше туристів надаватимуть перевагу подорожам у міжсезоння. Це дозволить частково зменшити проблему надмірної концентрації туристичних потоків у літній період та сприятиме більш рівномірному використанню туристичної інфраструктури протягом року.

У перспективі очікується подальше зростання туристичних потоків до Іспанії, Португалії, Греції та Хорватії. Водночас країни східної частини Середземноморського басейну значною мірою залежатимуть від

геополітичної ситуації та рівня безпеки в регіоні. Саме фактор безпеки дедалі більше впливатиме на вибір туристами конкретних DESTINATIONІЙ.

Важливим чинником розвитку міжнародного туризму виступатимуть інновації. Сучасна туристична галузь вже сьогодні демонструє високий рівень технологічної трансформації, а в майбутньому роль інновацій лише посилюватиметься. Насамперед це стосується використання цифрових технологій, штучного інтелекту, автоматизованих систем управління та великих масивів даних.

Однією з найважливіших тенденцій стане поширення технологій штучного інтелекту у сфері туристичного обслуговування. Уже сьогодні цифрові платформи здатні формувати індивідуалізовані туристичні пропозиції, аналізувати поведінку споживачів та прогнозувати попит на туристичні послуги. У майбутньому такі технології дозволять створювати максимально персоналізовані туристичні маршрути, враховуючи індивідуальні вподобання, фінансові можливості та часові обмеження туристів.

Значний вплив на розвиток міжнародного туризму матимуть технології доповненої та віртуальної реальності. Вони вже використовуються в музеях, туристичних центрах та культурних об'єктах, а в перспективі можуть стати невід'ємною складовою туристичного продукту. Туристи отримають можливість ознайомлюватися з пам'ятками історії та культури в інтерактивному форматі, що підвищуватиме привабливість туристичних DESTINATIONІЙ.

Особливе значення матиме подальший розвиток концепції «розумних туристичних DESTINATIONІЙ» (Smart Tourism Destinations). Великі туристичні центри Середземномор'я вже сьогодні впроваджують системи моніторингу туристичних потоків, управління транспортною інфраструктурою та цифрового супроводу туристів. У перспективі ці системи дозволять більш ефективно управляти туристичними потоками та мінімізувати негативні наслідки надмірної концентрації туристів.

Важливою тенденцією майбутнього стане інтеграція нових туристичних дестинацій до міжнародного туристичного простору. Протягом тривалого часу основні туристичні потоки концентрувалися у традиційних центрах Середземномор'я — Барселоні, Римі, Венеції, Афінах, Анталії та на популярних островах. Проте проблема overtourism стимулює пошук альтернативних напрямів розвитку туризму.

У зв'язку з цим дедалі більшої популярності набувають менш відомі туристичні території. В Іспанії активно розвиваються внутрішні регіони країни, зокрема Кастилія-Ла-Манча, Естремадура та Арагон. В Італії туристична політика дедалі більше орієнтується на підтримку малих історичних міст і внутрішніх районів Апеннінського півострова. Аналогічні процеси спостерігаються у Португалії, Греції та Хорватії.

Особливі перспективи мають країни Західних Балкан. Албанія, Чорногорія, Боснія і Герцеговина поступово інтегруються у міжнародний туристичний ринок та демонструють високі темпи зростання туристичних потоків. Поєднання природної привабливості, відносно низьких цін та зростаючої якості туристичних послуг дозволяє цим державам зміцнювати свої позиції на туристичному ринку Середземномор'я.

Важливим напрямом розвитку стане також освоєння нових внутрішніх територій, які раніше залишалися поза межами основних туристичних маршрутів. Це стосується розвитку сільського туризму, агротуризму, гастрономічних маршрутів та природоорієнтованих форм туристичної діяльності. Такі підходи сприятимуть більш рівномірному територіальному розподілу туристичних потоків та зменшенню навантаження на найбільш популярні дестинації.

Перспективи розвитку міжнародного туризму в Середземноморському субрегіоні значною мірою пов'язані з адаптацією туристичної сфери до глобальних викликів. Одним із найбільш серйозних викликів залишаються кліматичні зміни. Середземномор'я належить до регіонів світу, які особливо

чутливі до підвищення температури повітря, посух, дефіциту водних ресурсів та збільшення кількості екстремальних погодних явищ.

У цих умовах туристична галузь буде змушена впроваджувати адаптаційні заходи. Насамперед це стосується модернізації туристичної інфраструктури, підвищення енергоефективності готельного господарства, раціонального використання водних ресурсів та розвитку екологічно відповідальних форм туризму. Важливим напрямом стане також розширення туристичного сезону за рахунок весняного та осіннього періодів, коли кліматичні умови залишаються комфортними для відпочинку.

Ще одним викликом виступає необхідність забезпечення безпеки туристів. Пандемія COVID-19 продемонструвала високий рівень вразливості міжнародного туризму до глобальних кризових процесів. У майбутньому країни Середземноморського субрегіону змушені будуть враховувати ризики нових пандемій, геополітичних конфліктів, міграційних криз та інших факторів нестабільності.

У зв'язку з цим важливого значення набуває формування систем кризового управління в туристичній сфері. Туристичні дестинації повинні мати механізми швидкого реагування на надзвичайні ситуації, ефективні системи інформування туристів та інструменти підтримки туристичного бізнесу в умовах криз.

Особливого значення набуває проблема досягнення балансу між економічною ефективністю туризму та потребами місцевих громад. Зростання туристичних потоків повинно супроводжуватися покращенням якості життя населення, розвитком соціальної інфраструктури та збереженням культурної самобутності територій. Саме тому в майбутньому дедалі більшого значення набуватимуть підходи, засновані на принципах інклюзивного та сталого розвитку.

Важливим напрямом розвитку міжнародного туризму стане подальше поширення екологічного, культурного та освітнього туризму. Зростання екологічної свідомості населення сприятиме збільшенню попиту на

туристичні продукти, пов'язані з природною спадщиною та відповідальним використанням ресурсів. Водночас культурний туризм залишатиметься важливим чинником збереження історичної спадщини та розвитку локальних економік.

Отже, перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні залишаються загалом позитивними. Очікується подальше зростання туристичної мобільності населення, розширення географії туристичних потоків та інтеграція нових дестинацій до міжнародного туристичного простору. Вирішальну роль у розвитку туристичної сфери відіграватимуть інновації, цифрові технології, принципи сталого розвитку та здатність туристичних систем адаптуватися до глобальних викликів. Саме поєднання цих чинників визначатиме конкурентоспроможність Середземноморського субрегіону на світовому туристичному ринку у найближчі десятиліття.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем і перспектив розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні дало змогу встановити, що подальше функціонування туристичної сфери визначатиметься необхідністю поєднання економічної ефективності, соціальної відповідальності та екологічної збалансованості. Незважаючи на збереження статусу одного з провідних туристичних регіонів світу, Середземномор'я стикається з низкою викликів, які потребують системного управлінського реагування.

Встановлено, що основними проблемами розвитку міжнародного туризму залишаються надмірна концентрація туристичних потоків у найбільш популярних дестинаціях, екологічне навантаження на прибережні території, поширення явища overtourism, сезонна нерівномірність туристичної діяльності та інфраструктурні обмеження. Найбільш гостро ці проблеми проявляються у великих туристичних центрах та на островах, де туристичне навантаження нерідко перевищує екологічну та соціальну місткість територій.

З'ясовано, що сучасний етап розвитку міжнародного туризму характеризується трансформацією традиційних моделей туристичної діяльності. Визначальними тенденціями виступають впровадження принципів сталого туризму, цифровізація туристичної сфери, поширення концепцій «розумних туристичних дестинацій», розвиток екологічного, культурного, гастрономічного та оздоровчого туризму. Водночас відбувається поступовий перехід від масового сезонного туризму до більш диверсифікованих і персоналізованих форм туристичного споживання.

Перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському субрегіоні пов'язані з подальшим зростанням глобальної мобільності населення, активним впровадженням інноваційних технологій та інтеграцією нових туристичних дестинацій до міжнародного туристичного ринку. Особливого значення набуватимуть цифрові інструменти

управління туристичними потоками, використання штучного інтелекту, розвиток екологічно відповідальної інфраструктури та адаптація туристичної сфери до наслідків кліматичних змін.

Таким чином, забезпечення довгострокової конкурентоспроможності Середземноморського туристичного субрегіону вимагатиме реалізації комплексної політики сталого розвитку, спрямованої на диверсифікацію туристичних продуктів, просторову оптимізацію туристичних потоків, підтримку місцевих громад та збереження природної й культурної спадщини. Саме ці чинники визначатимуть ефективність функціонування міжнародного туризму в регіоні у найближчій перспективі.

Висновки

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні як одному з ключових складників Європейського туристичного регіону за методологією UN Tourism. Проведене дослідження дозволило узагальнити теоретичні підходи до вивчення міжнародного туризму, проаналізувати сучасні особливості просторової організації туристичних потоків, визначити основні проблеми функціонування туристичної сфери та окреслити перспективи її подальшого розвитку в умовах глобальних трансформацій.

У процесі дослідження встановлено, що міжнародні туристичні потоки є складною суспільно-просторовою системою переміщення населення, яка формується під впливом економічних, соціальних, культурних, політичних та природно-географічних чинників. Наукові підходи, представлені у працях українських і зарубіжних дослідників, зокрема О. Короля, М. Мальської, А. Кузишина та інших науковців, дозволяють розглядати міжнародний туризм як важливий чинник соціально-економічного розвитку територій та один із ключових проявів глобалізаційних процесів.

З'ясовано, що відповідно до методології UN Tourism Середземноморський субрегіон належить до складу Європейського туристичного регіону та охоплює найбільш розвинені туристичні території Південної Європи. Саме тут сформувалися потужні центри міжнародного туризму світового значення, які забезпечують концентрацію значної частини міжнародних туристичних прибуттів та доходів від туристичної діяльності.

Установлено, що сучасний розвиток міжнародних туристичних потоків у Середземноморському субрегіоні характеризується стабільно високими показниками туристичної активності. Провідними країнами-реципієнтами міжнародних туристів залишаються Іспанія, Туреччина, Італія, Греція та Португалія, які концентрують основну частину туристичних прибуттів

регіону. Особливо високі темпи розвитку демонструють Іспанія та Туреччина, які в останні роки зміцнили свої позиції серед світових лідерів туристичного ринку.

Дослідження просторової структури міжнародних туристичних потоків дозволило встановити її виразний поліцентричний характер. Основними вузлами концентрації туристичної активності виступають великі історичні міста, приморські курортні райони та острівні території. Найважливішими туристичними центрами субрегіону є Барселона, Рим, Венеція, Афіни, Стамбул, Анталія, Дубровник та Лісабон. Водночас визначальною особливістю просторової організації міжнародного туризму залишається висока концентрація туристичних потоків у межах прибережних територій та островів, де зосереджується переважна частина туристичної інфраструктури.

Встановлено, що функціонування міжнародного туризму в Середземномор'ї значною мірою залежить від впливу глобальних кризових процесів. Пандемія COVID-19 спричинила найбільше скорочення міжнародної туристичної активності за всю історію спостережень, однак уже у 2024–2025 роках більшість країн регіону відновили та навіть перевищили допандемічні показники. Поряд із цим дедалі більшого значення набувають геополітичні ризики, інфляційні процеси, енергетичні виклики та кліматичні зміни, які безпосередньо впливають на динаміку міжнародної туристичної мобільності.

У ході дослідження виявлено, що найбільш гострими проблемами розвитку міжнародного туризму в регіоні залишаються надмірна просторова концентрація туристичних потоків, екологічне навантаження на прибережні території, поширення явища overtourism, сезонна нерівномірність туристичної діяльності та зростаючий тиск на транспортну й комунальну інфраструктуру. Найбільшою мірою ці проблеми характерні для популярних туристичних центрів Іспанії, Італії, Греції та Хорватії, де надмірне туристичне навантаження вже стало важливим чинником територіального розвитку.

Визначено, що сучасна трансформація міжнародного туризму відбувається під впливом концепції сталого розвитку. Провідними тенденціями є цифровізація туристичної сфери, впровадження концепцій «розумних туристичних дестинацій», розвиток екологічного, культурного, гастрономічного, медичного та подієвого туризму. Особливого значення набуває диверсифікація туристичних продуктів, яка дозволяє зменшувати сезонність туристичних потоків та залучати нові категорії туристів.

Обґрунтовано, що перспективи розвитку міжнародних туристичних потоків у Середземноморському туристичному субрегіоні залишаються загалом сприятливими. У найближчі десятиліття очікується подальше зростання міжнародної мобільності населення, розширення туристичних ринків за рахунок країн Азії та Близького Сходу, посилення ролі цифрових технологій та інтеграція нових туристичних дестинацій до міжнародного туристичного простору. Водночас ефективність розвитку туристичної сфери дедалі більше залежатиме від здатності туристичних територій адаптуватися до глобальних викликів та впроваджувати принципи сталого розвитку.

Отже, Середземноморський туристичний субрегіон зберігає провідні позиції у світовому туристичному просторі та продовжує виступати одним із найважливіших центрів міжнародної туристичної активності. Його подальший розвиток визначатиметься ефективністю управління туристичними потоками, впровадженням інноваційних технологій, забезпеченням екологічної збалансованості та формуванням нових конкурентоспроможних туристичних продуктів, що відповідають сучасним вимогам глобального туристичного ринку.

Список використаних джерел

1. Король О.Д. Міжнародні туристичні потоки: суспільно-географічні аспекти формування та геопросторовий розподіл : монографія. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2018. 512 с.
2. Король О.Д. Міжнародні туристичні прибуття та доходи від іноземного туризму: загальносвітова динаміка та аналіз за країнами // Вісник ОНУ. Серія: Географічні та геологічні науки. 2017. Т. 22. Вип. 2. С. 104–117.
3. Кузишин А.В. Міжнародний туризм : навчальний посібник. Тернопіль : Вектор, 2016. 204 с
4. Кузишин А.В. Міжнародний туристичний бізнес: Навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. 146 с.
5. Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. Міжнародний туризм і сфера послуг : підручник. Київ : Знання, 2008. 661 с.
6. Мальська М.П. Світовий досвід розвитку туризму. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 244 с.
7. Adler, N. J., & Gundersen, A. (2008). *International Dimensions of Organizational Behavior* (5th ed.). Mason, OH: Thomson South-Western. 398 p.
8. APEC. (2020). *APEC Tourism Strategic Plan 2020–2024*. Singapore: Asia-Pacific Economic Cooperation Secretariat. 32 p.
9. Beaverstock, J. V., Smith, R. G., & Taylor, P. J. (1999). A roster of world cities. *Cities*, 16(6), 445–458.
10. Berbekova, A., Uysal, M., & Assaf, A. G. (2021). Toward an assessment of quality of life indicators as measures of destination performance. *Journal of Travel Research*, 60(6), 1424–1436.
11. Berridge, G. (2012). *Events Design and Experience*. London: Routledge. 320 p.
12. Bladen, C., Kennell, J., Abson, E., & Wilde, N. (2018). *Events Management: An Introduction* (2nd ed.). London: Routledge. 456 p.
13. Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Tourism Management*, 21(1), 97–116.
14. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. In I. Tussyadiah & A. Inversini (Eds.), *Information and Communication Technologies in Tourism 2015* (pp. 377–389). Cham: Springer.
15. Buhalis, D., & Law, R. (2008). Progress in information technology and tourism management. *Tourism Management*, 29(4), 609–623.

16. Crouch, G. I., & Louviere, J. J. (2004). The determinants of convention site selection. *Tourism Analysis*, 8(2–4), 169–180.
17. Davidson, R., & Cope, B. (2003). *Business Travel: Conferences, Incentive Travel, Exhibitions, Corporate Hospitality and Corporate Travel*. Harlow: Pearson Education. 320 p.
18. Derudder, B., & Witlox, F. (2008). Mapping world city networks through airline flows. *Urban Studies*, 45(5–6), 941–963.
19. Dwyer, L., Forsyth, P., & Dwyer, W. (2020). *Tourism Economics and Policy* (2nd ed.). Bristol: Channel View Publications. 640 p.
20. Edensor, T. (2007). Mundane mobilities, performances and spaces of tourism. *Social & Cultural Geography*, 8(2), 199–215.
21. Fenich, G. G. (2016). *Meetings, Expositions, Events, and Conventions: An Introduction to the Industry* (4th ed.). Boston: Pearson. 336 p.
22. Florida, R. (2005). *Cities and the Creative Class*. New York: Routledge. 208 p.
23. Getz, D. (2008). Event tourism: Definition, evolution, and research. *Tourism Management*, 29(3), 403–428.
24. Getz, D., & Page, S. J. (2016). Progress and prospects for event tourism research. *Tourism Management*, 52, 593–631.
25. Global Business Travel Association. (2025). *Business Travel Index Outlook 2025: Executive Summary*. Alexandria, VA: GBTA. 15 p.
26. Gursoy, D., Chi, C. G., & Chi, O. H. (2020). COVID-19 study 2 report: Restaurant and hotel industry. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 29(5), 527–529.
27. Hall, C. M. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships* (2nd ed.). Harlow: Pearson. 320 p.
28. Hall, E. T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Anchor Books. 298 p.
29. Hall, E. T., & Hall, M. R. (1990). *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans*. Yarmouth, ME: Intercultural Press. 196 p.
30. Henderson, J. C. (2016). Destination development: Trends in Japan's inbound tourism. *International Journal of Tourism Research*, 19(1), 89–98.
31. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE. 596 p.
32. Hofstede, G., Hofstede, G. J., & Minkov, M. (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind* (3rd ed.). New York: McGraw-Hill. 576 p.
33. ICCA. (2024). *ICCA Business Analytics: Country and City Rankings 2023*. Amsterdam: International Congress and Convention Association. 26 p.

34. ICCA. (2025). *ICCA Country and City Rankings 2024*. Amsterdam: International Congress and Convention Association. 28 p.
35. Kline, S. F., & Slocum, S. L. (2015). Neoliberalism in the hospitality and tourism industry. *Tourism Analysis*, 20(3), 277–288.
36. Kotler, P., Bowen, J. T., Makens, J. C., & Baloglu, S. (2017). *Marketing for Hospitality and Tourism* (7th ed.). Boston: Pearson. 688 p.
37. Maitland, R., & Ritchie, B. W. (Eds.). (2009). *City Tourism: National Capital Perspectives*. Wallingford: CABI. 176 p.
38. Mair, J. (2014). *Conferences and Conventions: A Research Perspective*. London: Routledge. 168 p.
39. Mistilis, N., & Dwyer, L. (1999). Tourism gateways and regional economies: The distributional impacts of MICE. *International Journal of Tourism Research*, 1(6), 441–457.
40. Müller, M. (2015). What makes an event a mega-event? *Leisure Studies*, 34(6), 627–642.
41. OECD. (2022). *OECD Tourism Trends and Policies 2022*. Paris: OECD Publishing. 376 p.
42. OECD. (2024). *OECD Tourism Trends and Policies 2024*. Paris: OECD Publishing. 412 p.
43. Pacific Asia Travel Association. (2024). *Asia Pacific Visitor Forecasts 2024–2026*. Bangkok: PATA. 80 p.
44. Page, S. J. (2019). *Tourism Management* (6th ed.). London: Routledge. 510 p.
45. Richards, G., & Palmer, R. (2010). *Eventful Cities: Cultural Management and Urban Revitalisation*. Oxford: Butterworth-Heinemann. 536 p.
46. Singapore Tourism Board. (2025). *Tourism Sector Performance 2024*. Singapore: STB. 28 p.
47. Smith, A. (2012). *Events and Urban Regeneration: The Strategic Use of Events to Revitalise Cities*. London: Routledge. 320 p.
48. United Nations. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. New York : United Nations, 2010. 134 p. ISBN 978-92-1-161521-0. URL: [International Recommendations for Tourism Statistics 2008 \(PDF\)](#) (дата звернення: 20.06.2026).
49. United Nations, European Commission, OECD, World Tourism Organization. Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008. New York ; Madrid ; Paris ; Luxembourg : United Nations, 2010. 124 p. ISBN 978-92-1-161520-3. URL: [Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework 2008 \(PDF\)](#) (дата звернення: 20.06.2026).

50. UN Tourism. (2025). *World Tourism Barometer*, 23(1), January 2025. Madrid: UN Tourism. 48 p.
51. UN Tourism. (2025). *International Tourism Recovers Pre-Pandemic Levels in 2024*. Madrid: UN Tourism. 6 p.
52. UNWTO. (2019). *International Tourism Highlights, 2019 Edition*. Madrid: World Tourism Organization. 24 p.
53. UNWTO. (2020). *International Tourism Highlights, 2020 Edition*. Madrid: World Tourism Organization. 24 p.
54. UNWTO. (2023). *Tourism and Sustainable Development Goals: Journey to 2030*. Madrid: World Tourism Organization. 114 p.
55. UN Tourism. *World Tourism Barometer*. Madrid : UN Tourism, 2003–2026. Періодичне видання. URL: [UN Tourism World Tourism Barometer](#) (дата звернення: 20.06.2026).
56. UN Tourism. *Tourism Highlights*. Madrid : UN Tourism. Щорічне видання. URL: [UN Tourism Tourism Highlights](#) (дата звернення: 20.06.2026).
57. UN Tourism. *Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism (SF-MST)*. Madrid : UN Tourism, 2024. 167 p. URL: [Statistical Framework for Measuring the Sustainability of Tourism \(PDF\)](#) (дата звернення: 20.06.2026).
58. UN Tourism. *Measuring the Sustainability of Tourism (MST)*. URL: [Measuring the Sustainability of Tourism](#) (дата звернення: 20.06.2026)
59. Weber, K., & Chon, K. S. (Eds.). (2002). *Convention Tourism: International Research and Industry Perspectives*. New York: Haworth Hospitality Press. 384 p.
60. World Economic Forum. (2024). *Travel & Tourism Development Index 2024: Insight Report*. Geneva: World Economic Forum. 124 p.
61. World Economic Forum. (2025). *Travel and Tourism at a Turning Point: Principles for Transformative Growth*. Geneva: World Economic Forum. 44 p.
62. World Travel & Tourism Council. (2024). *Travel & Tourism Economic Impact 2024: Global Trends*. London: WTTC. 28 p.
63. World Travel & Tourism Council. (2025). *Travel & Tourism Economic Impact 2025: Global Trends*. London: WTTC. 32 p.